

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK TIBBINA ve TIP EĞİTİMİNE KISA BİR BAKIŞ

*Arslan TERZİOĞLU**

I. GİRİŞ

XIX. yüzyılın başından itibaren Türk tıbbının ve sağlık teşkilatı ile genelde bütün eğitim ve devlet teşkilatının batılılaşmaya başlatılmasına, hatta 1876 da I. Meşrutiyetin ilanından sonra 1908'de II. Meşrutiyetin ilanı ile demokratikleşme ve çağ atlama yolunda da büyük adımlar atılmasına rağmen, arka arkaya gelen 1913 Balkan Savaşı, I.Dünya Savaşı (1914-1918) ve onu takip eden Kurtuluş Savaşı neticesi koca Osmanlı İmparatorluğu çökmüştü. Lozan Andlaşması ile Misak-ı Milli sınırları içinde o zamanki Kuvay-ı Milliye ruhu ile bu harabenin külleri üzerine Türkiye Cumhuriyeti büyük Atatürk ve ona inanan dava arkadaşları tarafından tesis edilmişti.

Atatürk döneminde Cumhuriyetin kuruluşunda Türk tababeti için gerçekleştirilen en önemli reformların biri de Lozan Andlaşması ile kapitülasyonların bir parçasını teşkil eden Karantina Müessesesi'nin (Meclis-i Umuru Sıhhiye) kaldırılması ile Türkiye'de tababet icrası hakkının yalnız Türk uyruklu tabiplere tanınması ve eskiden beri hekimlik yapan yabancı uyruklu tabiplerle, ülkemizde yabancı devletler tarafından tesis edilen hastanelerin çalışanlarının bu hükümden müstesna tutulmasıdır¹. O dönemde yapılan reformlardan biri de Türk kadınına tıp eğitimi yapma hakkının verilmesidir.

“İlk defa 1922 Eylülünde o zamanlar Darülfünûn Emimi bulunan ve İstanbul'un meşhur bir doğum ve kadın hastalıkları mütehassısı olan Dr.Besim

* Prof. Dr. İng.Dr.med.habil. İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Bşk.

¹ **Uzluk,Feridun Nafiz:** XXV. Ölüm Yıldönümü (anısına) Atatürk Çağında Sağlık Hizmetleri ve Eğitimde Gelişmeler. Ankara 1964, s.7ff.

Ömer Paşa'nın da teşebbüsüyle Haydarpaşa Tıp Fakültesine 7 kız talebe kaydedilmiştir.”

“Türkiye’de ilk defa 1927 de Haydarpaşa Tıp Fakültesinden kız talebe mezun olmuştur. Bunlar mezuniyeti müteakip, bir yıl devam eden kanunî pratik yıllarını da tamamladıktan sonra tıp diplomalarını aldılar (1928)”².

Cumhuriyetin kuruluşunun hemen akabinde İzmir İktisat Kongresinde Türkiye’nin iktisadi kalkınma planı ele alınmış ve her alanda yapılacak kalkınma hamlesinin hangi yöntemlerle gerçekleştirilmesi lâzım geldiği tespit edilmişti. Yeni bir milenyuma girdiğimiz bu yıllarda, Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar geçen 75 yıldan fazla bir dönemde Türk tıbbı’nın gelişmesini şu iki evrede incelemek mümkündür:

- 1- Cumhuriyetin ilk on yılında (1923-1933) Türk tıbbının gelişmesi
- 2- Atatürk’ün 1933’te gerçekleştirdiği Üniversite Reformundan sonra Türk tıbbının gelişmesi.

Bu dönemi de şu iki alt başlıkta değerlendirmenin daha doğru olacağı kanısındayız:

- a) 1933 Üniversite Reformu’ndan, 1981’de Atatürk’ün doğumunun 100. yıldönümünde yeni Yüksek Öğretim Yasası ile YÖK’ün tesisine kadar,
- b) 1981’de YÖK’ün tesisinden sonra Türk tıbbının gelişmesi.

II. CUMHURİYETİN İLK ON YILINDA (1923-1933) TÜRK TIBBININ GELİŞMESİ

Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden 15 yılda, Atatürk’ün ve o dönemin ilk Sıhhat Vekili (Sağlık Bakanı) Dr.Refik Saydam’ın gerçekleştirdiği reformları bir kitap halinde, “Türkiye Cumhuriyetinde Tıp ve Hıfzısıhha Hareketleri 1923-1938” başlığı altında kısa ve öz bir şekilde yazarak 1938’de yayınlayan Dr. Feridun Frik, bu eserinin önsözünde Cumhuriyetin ilanı yıllarındaki hükûmetin karşı karşıya kaldığı durumu kısaca şöyle özetliyor:

“29 Ekim 1923, Türk tarihinde en büyük dönüm noktasıdır. Bu tarih, Türk tıbbının da en verimli devresinin başlangıcıdır. Büyük Şef Atatürk, bu tarihte Cumhuriyeti kurmuş ve büyük Türk inkilâbını, çok enerjik bir programla başarmıştır. Bu gün aradan 15 yıl, saadet dolu bir zaman geçmiş bulunuyor. Büyük Türk Devleti, hayatında pek kısa bir devre olan bu 15 yıl içinde, ulusal

² Mutlu,Kâmile Şevki: Hekimlik Mesleğinde Türk Kadını. İst. Tıp Fak. Mecm., c.16, Sayı:1, 1953, s.98-108.

kalkınmanın yanında, Türk tıbbının şerefli hadiselerini adım adım takip etmiş olmaktan doğan sevinçle derlemek suretile hissemе düşen borcu ödemek istedim...

... En zecrî ve en modern programlarla işe başlayan hükümet teşkilâtı, 1920 de tesis ettiği Sıhhat Vekâleti ile sağlık işlerine de esaslı çalışma plânı çizmiştir. Bu plânın tanzim, tertip ve tatbiki şerefi, hemen sürekli denebilecek kadar uzun sıhhat vekilliği etmiş olan değerli Dr. Refik Saydam ve onun çalışma arkadaşlarıdır...

Sıhhat Vekâleti teşkil edildiği zaman memleket bir çok vazifeler altında idi. Büyük dünya harbinin uzun sefalet ve buhran senelerinin büyük bir istidat husule getirdiği bir çok korkunç hastalıklar, harp saflarındaki boşluklara yeni ölüm namzetleri hazırlamıştı. Bakımsızlık ve bilgisizliğin halk nüfusunda yaptığı tahripler, ıssızlaşan Anadolu'da, artan işleri yüklenecek adam buhranı ile memleketi tehdit ediyordu. Harap köyler, doğmadan ölen çocuklar, kültür bakımından malûl vatandaş, sıtma, verem, frengi, trahom gibi cemiyeti yıprandıran hastalıklar, tifo, kızıl, difteri, menenjit, tifüs gibi salgınların pusu kurduğu köyler, evine, suyuna kadar her şeyi ve hepsini Sıhhat Vekâletinden bekliyordu. İhmal, büyük felâketler doğurabilirdi, rejim prestijini feda edemezdi. Bu vaziyet karşısında, işin büyüklüğünü ve güçlüğüne takdir eden Vekâlet, esaslı ve ilmî bir programla faaliyete geçti. Önce bunları başaracak ve iş bölümünü kolaylatacak organizasyonu kurdu, sonra kanunları söz ve yazı halinden iş haline soktu.”³

5. defa Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekili olarak 1925'te İnönü Kabinesi'nde 4 Mart 1925'te işe başladığında Dr.Refik Saydam'ın çizdiği çalışma programının esaslarını şunlar teşkil ediyordu: Devletin Sağlık Teşkilâtını islâh etmek, fazla sayıda doktor yetiştirmek, numune hastaneleri açmak, ebe ve köy sağlık memurları yetiştirmek, doğum ve çocuk bakımevleri ile verem sanatoryumları açmak, sıtma, trahom, frengi ve diğer hastalıklarla mücadele, sağlık teşkilâtını köylere kadar götürmek ve sağlık ve sosyal yardımla ilgili kanunlar yapmak.

Dr.Refik Saydam'ın bu program doğrultusunda 1937 yılına kadar Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekili olarak yaptığı büyük hizmetlerin en büyük delili onun zamanında tesis edilen, Emraz-ı Sâriye Mücadele Teşkilâtı, Hıfzıssıhha Enstitüsü, Emraz-ı Sâriye Hastaneleri, Verem Mücadele Dispanserleri,

³ **Frik, Feridun:** Türkiye Cumhuriyetinde Tıp ve Hıfzıssıhha Hareketleri (1923-1938). İstanbul [1938], s.5-6.

Heybeliada Verem Sanatoryumu, Doğum ve Çocuk Bakımevleri, yurdun çeşitli yörelerinde açılan Kuduz Müesseseleri, İstanbul'dan başka yerlerde açılan Akıl Hastaneleri, sağlık ve sosyal yardımla ilgili onun devrinde çıkarılmış 51 kanun, 18 nizamname ve nihayet İstanbul Tıp Fakültesi'nin reformu ile Ankara Tıp Fakültesinin tesis projeleri gelir⁴.

“1925 de başlanmak üzere Ankara'daki yüksek okullar geliştirilip ve sonra yenileri kurulum fakülteler haline getirilmiştir.

**Yüksek Öğretim Kurumlarının Ankara'da Kuruluş ve
Fakülte Haline Getiriliş Tarihleri**

	<u>Kuruluş</u>	<u>Fakülte</u>
Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi	14/6/1935	1935
Hukuk (Mektebi) Fakültesi	5/9/1925	1940
Fen Fakültesi	11/9/1943	1943
Tıp Fakültesi (kanunu)	9/6/1937	1945
Ziraat Fakültesi	23/5/1933	1948
Veteriner Fakültesi	23/5/1933	1948

Atatürk, Doğu Anadolu'da Van Gölü sahillerinde bir üniversite kurulması fikrini 1937'de ortaya atmıştı⁵.

Uygulanması düşünülen programın 15 yıl içerisinde ne derecede büyük başarı ile gerçekleştirildiği Cumhuriyet Halk Partisi tarafından 1938 yılında yayınlanan “On Beşinci Yıl Kitabı”ndaki “Sıhhat ve İçtimâi Muavenet Vekâleti” bölümünden anlamak mümkün. Orada verilen, 1923 ve 1937 yıllarındaki T.C. Sıhhat Teşkilatında çalışan ve 15 yılda doktor, eczacı, sıhhat memuru, ebe, hemşire sayısının nerede ise 3 misline katlandığını gösteren şu istatistikten anlamak mümkün:⁶

Yıl	Doktor	Eczacı	Sıhhat Memuru	Ebe	Hemşire	Idare Memuru	Yekûn
1923	554	69	560	136	4	332	1655
1937	1391	137	1497	486	356	777	4644

⁴ **Terzioğlu, Arslan:** Dr. Refik Saydam ve İstanbul Tıp Fakültesi. Dr. Refik Saydam (1881-1942). Ölümünün 40. Yılı Anısına. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayını No:495. Ankara 1982, s.126; krş. **Barker, Zeki N.:** Yurtta “Korucu Tababeti” Yaratın ve Yaşatan Adam Dr. Refik Saydam. **Ulus Gazetesi**, 10 Temmuz 1942.

⁵ **Titiz, İrfan:** Gülhane İç Hastalıkları Kliniği Tarihi. Ankara 1960; **Uzluk, F.N.:** a.g.e., s.32.

Türkiye'nin Sağlık Teşkilâtını istenilen bir şekilde islâh etmenin mevcut hekim sayısını çoğaltmak suretiyle gerçekleştirebileceğini düşünen Dr. Refik Saydam, ilk iş olarak İstanbul'da "Leylî Tıp Talebe Yurdu" açarak buraya zorunlu hizmet yapmayı üstlenecek olan tıp ve eczacı öğrencilerini aldı. İstanbul Tıp Fakültesi'nde öğrenimini yapan bu sivil öğrenciler, Dr. Refik Saydam'ın tesis ettiği bu yurttaki bir disiplin altında ve her türlü giderleri devlet tarafından temin edilerek yetişiyorlar ve doktor çıkınca da Sağlık Bakanlığı'nın gösterdiği yerlerde hekim veya hükümet tabibi olarak çalışıyorlardı. Böylece Doğu Anadolu il ve ilçelerindeki hükümet tabiblikleri için lüzumlu hekimin bir çoğu temin edildiği gibi sağlık kuruluşlarına da uzman hekim temini mümkün olabildiği⁶.

Hem Türk tababeti ile ilminin gelişmesini sağlamak, hem de ülkenin bilim adamı ve kaliteli hekim açığını kapayabilmek için Atatürk'ün 1933'te gerçekleştirdiği Üniversite Reformu'nda İstanbul Tıp Fakültesi'nin yeniden Avrupa'dakiler seviyesinde modernleşmesinde Dr. Refik Saydam'ın oynadığı mühim rol üzerinde durmadan önce, Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğundan devraldığı askeri ve sivil hekim ile eczacı yetiştiren müesseselerin 20. yüzyılın başındaki durumuna kısaca göz atmakta yarar vardır. Zira böylece 1933'te Atatürk'ün bir üniversite reformuna neden ihtiyaç duyduğunu da anlamak daha kolay olur.

17 Şubat 1839'da Viyana'daki Josefinum Askeri Tıp Fakültesi örnek alınarak İstanbul'da Galatasaray'da tesis edilen Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane, 1867'de açılan sivil tıbbiye Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ile⁷, Gülhane'nin başına getirilen Prof. R. Rieder Paşa'nın önerilerine göre Haydarpaşa'da inşa edilen binada, Darülfünun-u Osmanî Tıp Fakültesi adı altında 1909'da birleştirilinceye kadar⁸ tedrisatına devam ederek Türk tıbbının batılılaşmasında büyük bir rol oynamıştır.

6 Kasım 1903'te II. Abdülhamid'in doğum günü törenle açılan Haydarpaşa'daki bu enteresan binanın planlanmasında İtalyan mimarları Valauri ve D'Aranco kadar Rieder Paşa'nın rolü büyüktür. Pavyon sisteminde inşası düşünülen bu askeri tıbbiyenin, hasta pavyonlarının Hamburg'taki Eppendorf Hastanesi'ndeki Curschmann tipi pavyon şeklinde, büyük

⁶ Terizoğlu, Arslan: a.g.m., s.130.

⁷ Unat, Ekrem Kadri ve Samastı, Mustafa: Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye. İstanbul 1990, s.8.

⁸ Unat, Ekrem Kadri ve Samastı, Mustafa: a.g.e., s.76.

dershanenin Leipzig'teki cerrahi kliniğinin Auditorium'u tarzında planlanması Rieder Paşa'nın tavsiyesi ile olmuştur⁹.

Osmanlı İmparatorluğunda Meşrutiyetin ilan edildiği 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324) günü Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'nin yani askeri tıbbiyenin muallimleri toplanarak bu müessesenin ıslahı için Harbiye Nezaretine yazı yazmışlar, bunun üzerine Harbiye Nezareti, mektebin ıslahı işini, mektebe bıraktığını bildirmişti. Bununla ilgili olarak yapılan ilk toplantıda, İstanbul'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye gibi iki okulun birleştirilerek bir çatı altında toplanması için karar alınmıştı. O günlerde Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'deki Cemil, Ziya Nuri ve Süleyman Numan Paşalar toplanarak, bu reformun Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de daha kolay gerçekleştirilebileceği düşüncesiyle, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'yi Fakülte'ye çevirme ve yeni bir kadro yapma doğrultusunda karar almışlardır. Bu kararı Maarif Nezareti de uygun görmüş, gerek Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, gerekse Şam Mekteb-i Tıbbiye'si Maarif Nezaretine bağlanmıştır. Fakülte durumuna gelmiş olan bu yeni kuruluşun başlanış tarihi 1 Teşrinisanî 1324 (14 Kasım 1908) olarak abul edilmiş olup¹⁰ Darülfünun-u Osmanî'nin bir şubesi olan Mekteb-i Tıbbiye, Tıp Fakültesi ismiyle adlandırılmış ve oybirliği ile Seririyat-ı Hariciye (Cerrahi Kliniği) Muallimi Müşir Cemil Paşa Tıp Fakültesi Riyasetine (yani Dekanlığına) seçilmiştir¹¹.

Kadırğa'daki bu Tıp Fakültesinin Muallimler Meclisi son defa 16 Haziran 1325 (29 Haziran 1909) tarihinde toplanmış ve 1 Eylül 1325 tarihine kadar tatil kararı almıştır¹².

Kadırğa'daki kuruluşun Tıp Fakültesi ismini almasını Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye hocaları kabul etmemişlerdir.

Maliye Nazırı Cavit Bey, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'nin tahsisatını, 1325 (1909) yılı bütçe müzakerelerinde belli etmeden Tıp Fakültesi'ninkine

⁹ Rieder, Robert: Für die Türkei. Bd.2, Die neue Militärmedizinische Schule Haidar-Pascha. Jena 1904, s.XII., XVIII, XX.

¹⁰ Bkz. Darülfünun-u Osmanî Tıp Fakültesi Cemiyet-i Muallimin Mukerrerat ve Zabıt Defteri. 24 Şevval 1326, 5 Teşrinisani 1324 ve 18 Kasım 1909. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Tarihi Kürsüsü Kitaplığı.

¹¹ Unat, Ekrem Kadri: Kadırğa'daki Tıp Fakültesi. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi, C.12, Sayı:2, 12 Nisan 1981, s.211.

¹² Unat, Ekrem Kadri: a.g.e., s.218.

geçiriverince¹³, Askeri Tıbbiye Mektebi, mâli bakımdan ortadan kalkarak Tıp Fakültesine katılmıştır. Kadro meseleleri halledilmemesine rağmen 23 Ağustos 1325 (5 Eylül 1909) da komisyon, karşısındaki kliniklerle birlikte Haydarpaşa'daki mektep binasının Darülfünun-u Osmanî Tıp Fakültesine verilmesini, bunların içindeki araç ve gerecin Maarif Nezaretine devredilmesini, askeri tıp talebesinin mektep içinde kendilerine ayrılan bölümde kalmalarını, karara bağlamıştır.

İlk toplantısını 15 Eylül 1909'da Maarif-i Umûmiye Nezaretinde yapan, bu Fakültenin ilan edilen kadrodaki Muallimler Heyeti, Cerrahi Kliniği Muallimi Cemil Bey'i oybirliği ile Fakülte Reisliği'ne (yani dekanlığa) seçmiştir¹⁴.

Böylece tesis edilen Haydarpaşa'daki Darülfünun-u Osmanî Tıp Fakültesi, Fransa'daki Lyon Tıp Fakültesinin Nizamnamesine göre organize edilerek 1933'te Atatürk'ün gerçekleştirdiği Üniversite Reformuna kadar kısa bir süre Türk tıbbına hizmet etmiştir.

I. Dünya Savaşı ile hemen hemen bütün öğretim kadrosu askere alınan Fakülte 1915'te açılmamış, 1500 yataklı Askerî İhtiyat Hastanesine dönüştürülmüş, 1916 yılında öğretime başlayarak kısa devrelerle ordunun hekim ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Bazı gerekçelerle geçici olarak 1917'de Cağaloğlu'ndaki eski Türk Tabipler Birliği Binası'na taşınan okulun son sınıf öğrencileri 1925 yılından itibaren İstanbul hastanelerinde staj yapmağa başlamışlardır.

1922 yılından sonra başlayan yenilikler arasında Cumhuriyet'in ilânından hemen önce Tıp Fakültesine kız öğrencilerin kabul edilmesi vardır. 1924-1925 öğrenim yılında F.K.B. sınıfı açılmıştır¹⁵.

¹³ **Topuzlu, Cemil:** İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım. İstanbul 1951, s.90-100.

¹⁴ **Unat, Ekrem Kadri ve Samastı, Mustafa:** Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, İstanbul 1990, s.77.

¹⁵ Haydarpaşa'daki bu Tıp Fakültesi 11 Teşrinievvel 1335 (10 Ekim 1919) tarihli Darülfünun-u Osmanî Nizamnamesinde Tıp Medresesi olarak anılmaktadır (Bkz. Düstur; II.tertip, 11.cilt, 401.sahife). İstanbul Darülfünunun Şahsiyesi Hükmiyesi Hakkındaki, Kanun 21 Nisan 1340 ((21 Nisan 1924)'te müzakere edilerek kabul edilmişti ki bunda da bu Tıp Fakültesi'nden Tıp Medresesi olarak bahsedilmektedir (Bkz. **Zabit Ceridesi:** Cilt 8, s.1098-1106). Cumhuriyetin ilk yıllarında mezun olanlara verilen diplomalarda da İstanbul Darülfununu Tıp Medresesi olarak adlandırılmasına mukabil 1929'daki Harf İnkılabından hemen sonra verilen diploma-larda İstanbul Darülfununu Tıp Fakültesi isminin kullanıldığı görülmektedir.

Gerek Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane ile onun Askeri Tatbikat Okulu niteliğindeki Gülhane'den, gerekse Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye gibi sivil tıbbiyeden yetişen ve cumhuriyet döneminde de bu yukarda zikredilen müesseselerde hocalık etmiş hekimler arasında tıbbi buluş yapmış olanlar da vardı.

Prof. Dr. Ernst von Düring'in 1902 de Almanya'ya dönüşünden sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de "Cildiye ve Efrenciye Kliniği"nin başına getirilen Dr. Celâl Muhtar (Özden), Paris'te Tıp Fakültesinin ünlü dermatoloji âlimlerinden Prof.Dr.Fournier yanında çalışırken 1890'da avuç içi ve ayak altında görülen Palmoplanter Trikofisi'yi keşfetmiş, 1892'de Paris'te Fransızca yaptığı yayınları ile dünya tıp literatürüne geçmiştir¹⁶. 1908 yılında Tıbbiye-i Şahane ile Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Hayarpaşa'da Darülfünunu Osmanî Tıp Fakültesinde birleştirildikten sonra Dr.Celâl Muhtar burdaki Cildiye ve Efrenciye Kürsüsünü 1923'te kendi arzusu ile ayrılmaya kadar yönetmiştir. Dr. Celâl Muhtar'ın yanında Dr. Hasan Reşad (Sığındım) poliklinik yapıp yetişmiştir.

Dr.Hasan Reşat Sığındım "**monositer lösemi**" bulgusu adını dünya tıp literatürüne geçirmiş çok kıymetli bir dermatoloji hocamız olup, bu buluşunu 1913'te Hamburg St. Georg Hastanesi'nde Victor Schelling ile birlikte çalışırken yapmış ve aynı yıl **Münchener Medizinische Wochenschrift**'te yayınlamıştır¹⁷. 1916 yılında İstanbul'da Tıp Fakültesinde Deri Hastalıkları dersleri vermeye başlayarak 1933 yılında Darülfünununun lağvına kadar kürsüde hocalık etmiştir. 1932'te Kâbil'de kurulan Afganistan'ın ilk modern Tıp Fakültesinin Dekanlığını kabul etmiş ve ilk mezunlara diplomalarını verdikten sonra yurda dönmüştür¹⁸.

Gülhane'de Prof.Dr.Deycke'nin yanında yetişen ve onunla birlikte lepraya karşı "Nastin" denilen bir ilaç geliştiren Dr. Reşad Rıza¹⁹, Prof. Dr. Süheyl Ünver'e göre lekeli humma âmili Rickettsia'yı ilk defa keşfetmiş olmasına rağmen bu buluşunu hemen yayınlamadığı için, bu buluşu 1916 da başkasına mal edilmiştir. Dr. Reşad Rıza ayrıca lekeli hummaya karşı ilk defa

¹⁶ Ünver,Süheyl: Tıp Tarihimiz Yıllığı I. İstanbul 1966, s.74.

¹⁷ Efe,Suat: Prof.Dr.Hasan Reşat Sığındım ve Monositer Lösemi'yi Keşfinin Öyküsü. **Hipokrat**, Sayı:7, 2000, s.583-584.

¹⁸ Efe,Suat: a.g.e., s.582.

¹⁹ Terzioğlu,Arslan: Yeni Arşiv Kaynakları Işığında Gülhane ve Türk Tıbbının Gelişmesine Katkıları, **Acta Turcica Historiae Medicinæ VI**, Yayınlayanlar: Arslan Terzioğlu, Erwin Lucius, İstanbul 1999, s.20-21.

bir aşu keşfetmiş olup, Romanya harbi başlamadan önce Almanlar Reşad Rıza'nın bu aşısını tetkik ettikten sonra tatbik etmişlerdir²⁰.

Gülhane'den, Wieting Paşa döneminde, yanında cerrahi yardımcısı M.Kemal (Öke), müdür muavini ve cildiye muallimi Talat Atıf, yardımcısı Hulusi Behçet, asabiye muallimi Mazhar Osman (Uzman), Nazım Şakir, göz muallimi Niyazi İsmet, KBB muallimi Bahri İsmet, Üroloji muallimi Fuad Kâmil (Berksan) yanısıra Tevfik Salim (Sağlam), Abdülkadir Lütü (Noyan), Neşet Osman ve İhsan Ali gibi değerli Türk tıp hocaları çalışmış, bunlar daha sonraları Türk tıbbının batı düzeyine ulaşmasında büyük rol oynamışlar, bunlardan bazıları Atatürk'ün 1933 üniversite reformu ile tesis edilen İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde hoca, hatta dekan, rektör gibi yönetici olarak bizzat görev almışlardı²¹.

Büyük Atatürk'ün gerçekleştirdiği reformların en önemlilerinden biri de hiç şüphesiz "**1933'teki Üniversite Reformu**" dur. Zira, Cumhuriyetin ilanının 10. yılında gerçekleştirilen bu üniversite reformu ile, bu Cumhuriyet için gerekli, geleceğin bilim adamları ve devleti yönetecek dirayetli şahsiyetleri yetiştirmek, Türk bilimini çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak hedef olarak seçilmiştir.

Büyük Atatürk'ün kıyafet reformundan, laikliğe kadar bir çok reformlarının tartışıldığı şu günlerde, onu ve en büyük reformlarından biri olan Üniversite Reformu'nu genç kuşaklara tanıtmak her zamankinden çok gerektiği kanısındayız.

III. ATATÜRK'ÜN 1933'TEKİ ÜNİVERSİTE REFORMU VE TÜRK TIBBININ AVRUPA DÜZEYİNE ERİŞMESİ

I.Dünya Savaşından sonra, Çanakkale kahramanı Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Kurtuluş Savaşı kazanılıp Türkiye Cumhuriyeti kurulunca, artık sıra her alanda yapılması gerekli reformlara gelmişti. **Harf inkılâbından sonra Atatürk, İstanbul Darülfünunu'nda da bir reforma gidilmesini gerekli görmekteydi. Atatürk, kurduğu modern Türkiye Cumhuriyeti için gerekli, geleceğin ilim adamları ve yöneticilerini, o devrin en modern metodları ile ye-**

²⁰ Ünver,Süheyl: Dr.Reşat Rıza'nın Hayatı ve Mikrobiyolojik Çalışmaları Hakkında. **Mikrobiyoloji Dergisi**, c.20, 3-4 (1967), s.119; Unat,Ekrem Kadri: Ölümünün 50.yılında Dr.Reşat Rıza Kor. **History of Medicine Studies**, 5, 1993, s.219-220.

²¹ Terzioğlu,Arslan: a.g.m., s.24.

tiştirmegi hedef alarak, Darülfünun'un yerini alacak İstanbul Üniversitesi'nde Avrupa'nın dünyaca ünlü bilim adamlarını toplamayı düşünüyordu.

1929'da genç yaşta Maarif Vekili olan Dr.Reşit Galip, Atatürk'ün arzu ettiği bu Üniversite Reformunu gerçekleştirmek için 1931'de, İsviçre'de Cenevre Üniversitesi eski Rektörlerinden Pedagoji Profesörü Albert Malche'i İstanbul Üniversitesi Reformu için rapor hazırlamakla görevlendirdi. Malche, raporu ile ilgili incelemeler için 1932'de Türkiye'ye geldi. Raporunu tamamlayarak 29 Mayıs 1932'de Türk Hükümetine sundu ve İsviçre'ye döndü.

Malche'in tavsiyesine göre, yeni tesis edilecek İstanbul Üniversitesi'nde hemen hemen bütün Batı Avrupa üniversitelerinden gelecek öğretim üyelerinin görevlendirilmesi öngörülmekte idi ki, bu da çözülmesi oldukça zor bir problemdi. Milli Eğitim Bakanı Dr.Reşit Galip'in gayretleri ile 31 Mayıs 1933'te çıkarılan 2252 sayılı kanunla Üniversite Reformu hukuken gerçekleşme safhasına girmesine rağmen, o sırada, Avrupa Üniversitelerinden hiç bir profesörün İstanbul Üniversitesi'ne çağrılması işi gerçekleşmemişti²². Bu zor durumda, Prof. Malche, İsviçre'ye Rusya'dan göç edemeyen Prof. Tschulok'la temasları sonunda, Hitler'in iktidara gelmesi ile Frankfurt Üniversitesi Patoloji Kürsüsü öğretim üyeliğinden ayrılarak, İsviçre'ye sığınan ve damadı olan Prof. Dr. Ph. Schwartz ile Almanya'yı terkeden profesörlerin Türkiye'ye çağrılması işini halletmek üzere irtibata geçti²³. Zürih'te teşekkür eden "Yabancı Ülkelerdeki Alman Bilim Adamlarının İhtiyaç Birliği" (=Notgemeinschaft deutscher Wissenschaftler im Ausland)'nin bir temsilcisi olarak patoloji profesörü Dr.Schwartz 1933 yılı Temmuz ayının 5'inde İstanbul'a geldi ve matematik profesörü Kerim Erim tarafından karşılandı. Oradan Ankara'ya giderek Maarif Vekili Dr.Reşit Galip'le yapılan toplantıda İstanbul Üniversitesinde öğretim üyelikleri için Almanya'yı terkeden ünlü Alman profesörlerini teklif etti. 6 Temmuz 1933'deki bu toplantıda 30 Alman profesörün İstanbul Üniversitesi'ne öğretim üyesi olarak çağrılması, hatta verilecek aylıklar kararlaştırıldı ve buna dair protokol imzalanırken, Prof. Dr. Schwartz'ın hatıratında belirttiğine göre, Maarif Vekili Dr. Reşit Galip şu konuşmayı yaptı:

²² **Widmann, Horst:** Exil und Bildungshilfe. Bern-Frankfurt/M (1973),s.45-52. Bkz.**Unat,Ekrem Kadri:** İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'nin Kuruluşu'ndan Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nin Kuruluşuna. **Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi**, c.4, (1973), s.327-330.

²³ Bkz. **Neumark, Fritz:**Zuflucht am Bosphorus. Deutsche Gelehrte, Politiker und Künster in der Emigration (1933-1953). Frankfurt/M. 1980, s.13-14.

"Bu gün emsalsiz bir işin yapıldığı çok önemli bir gündür. 500 yıl önce İstanbul fethedildiğinde, Bizans bilim adamları İstanbul'u terketmişlerdi. Buna mani olunamamıştı. Bunların çoğu İtalya'ya gittiler. Bunun sonucu Rönesans doğdu. Bugün bunun tam tersi olarak, Avrupa'dan ilim adamlarının İstanbul'a gelmesinin hazırlığını yaptık. Bunun ülkemize katkıda bulunacağına ve bir yenilik getireceğini ümit ediyoruz. Siz Avrupalı ilim adamları, bize ilminizi, metodlarınızı getirin, gençliğimize ilerlemenin yollarını gösterin. Size teşekkürlerimizi ve saygılarımızı sunuyoruz"²⁴.

Bu toplantı geç saatte bitmesine rağmen, Prof.Schwartz görüşmelerin beklenenden de daha iyi netice vererek daha fazla Alman profesöre çalışma imkânı sağladığını Zürich'e çektiği telgrafta şu şekilde ifade etti: "Nicht drei sondern dreissig (Üç değil otuz)".

Ertesi gün, yani 7 Temmuz 1933'de Prof.Schwartz'ı tekrar kabul eden Dr.Reşit Galip, ona, Atatürk'ün bu neticeden çok memnun kaldıklarını bildirdi. Yeni Üniversitenin açılışının 1 Ağustos'ta yapılması düşünüldüğünden Schwartz'tan bu mukavele yapılması düşünülen Alman hocaların muvafakatlarını alarak kendisiyle görüşmek için tekrar en kısa zamanda Türkiye'ye gelmesini rica etti. Aynı gün, Schwartz, ileride kurulacak Ankara Tıp Fakültesinin çekirdeğini teşkil edecek, inşa halindeki Nümune Hastanesi ile Hıfzıssıhha Enstitüsü'ne tayin edilecek Alman hocaların durumunu görüşmek üzere Sağlık Bakanı Dr.Refik Saydam'la buluştu ve İstanbul üzerinden İsviçre'ye döndü. Zürich'te hemen anlaşmadaki listede yer alan ve Frankfurt, Berlin, Londra, Paris'te bulunan Alman profesörlerle irtibata geçildi. Hatta Almanya'da hapiste olan Kantorowicz, Dessauer ve Kessler gibi profesörlerin de muvafakatı alındı. Bu işlem tamamlanınca Prof. Schwartz, Prof. Nissen ile birlikte 25 Temmuz'da Türkiye'ye gelerek bu defa Dr.Reşit Galip tarafından İstanbul'da kabul edildi. **Yeni İstanbul Üniversitesi kürsülerine tayin edilecek Alman profesörlere ait Schwartz ve Nissen'in Zürich'ten getirdikleri listeyi kabul eden Maarif Vekili Dr. Reşit Galip, her ikisini, Tıp Fakültesi'nin Haydarpaşa'dan taşınması ve Bayezit'teki Üniversite Merkez Binası olacak eski Harbiye Nezareti Binasının yeni yapılarla takviyesi gibi sorunlar hakkında tavsiyelerini ha-**

²⁴ **Schwartz-Philipp:** Erinnerungen an die türkischen Jahre, Teil I ve Teil II. Intern. Symposiums zur Erforschung des deutschsprachigen Exils nach 1933, Kopenhagen August 1972 için teksir edilmiş nüsha, s.6,8; **Schwartz,Philipp:** Über die Notgemeinschaft deutscher Wissenschaftler im Ausland.Vortrag, geh. beim II.Intern. Symposium in Kopenhagen am 17.8.1972; **Pechstein, Johannes:** Philipp Schwartz 80 Jahre alt. **Fortschritte der Medizin**, 93 Jg., Nr.25 (1975), s.1140.

zırlamakla görevlendirdi²⁵. Schwartz'ın tavsiyesi üzerine Fen Fakültesi'nin yeniden tanzimi hakkında fikirlerinden istifade edilmek üzere Göttingen Üniversitesi'nin eski ünlü profesörlerinden matematikçi R.Courant ve fizikçi Max Born ile James Franck davet edildiler. Bunlar İstanbul'da birkaç hafta kaldılar. Arkalarında çok iyi bir tesir bırakarak gittiler.

Bu sırada yani 1933 Ağustosunun ilk haftasında Prof.Nissen'in hocası ünlü cerrah Prof.Sauerbruch İstanbul'a geldi. Schwartz vasıtasıyla Prof.Sauerbruch İstanbul'da Dr.Reşit Galip ve Prof.Malche ile görüştü. Ankara'ya uğrayıp Başvekil İsmet Paşa ile de görüşen Prof.Sauerbruch, İstanbul'daki Alman Başkonsolosluğu ile Almanya'dan kaçan profesörlerden oluşan "Yabancı Ülkelerdeki Alman Bilim Adamlarının İhtiyaç Birliği "(=Notgemeinschaft deutscher Wissenschaftler im Ausland)'nin temsilcileri Schwartz ve Nissen arasında uzlaştırıcı bir girişimde bulundu. Bunun neticesi o zamanki Alman Başkonsolosu Fabricius, Schwartz ve Nissen'i Alman Elçiliğinin Tarabya'daki yazlık Rezi-denz'indeki bir yaz partisine davet etti. Bir hafta sonra Türkiye'yi terkeden Sauerbruch'un Türk Üniversite Reformu'ndaki rolünün mahiyeti pek belirgin değildir²⁶.

Ağustos ortalarında, Fenerbahçe açıklarında ailesi ve çocukları ile birlikte büyük bir kaza atlatan Dr. Reşit Galip'in 13 Ağustos 1933'de Maarif Vekilliğinden istifa etmesi, hâlâ İstanbul'da bulunan Schwartz ve Nissen üzerinde bir şok tesiri yaptı. Ama Maarif Vekâletine geçici olarak bakan, Sağlık Vekili Refik Saydam'ın Prof. Schwartz'a evvelce, Dr. Reşit Galip zamanında varılan anlaşmaların tümünün geçerli olduğunu belirtmesi üzerine Schwartz, Zürich'e geri döndü. Hemen akabinde Cenevre'de Türkiye'nin Büyükelçisi Hüseyin Cemal Bey ve Prof. Malche'in nezdinde Alman profesörlerle ilgili mukaveleleri imzalandı. Schwartz'ın ve Neumark'ın hatıralarında belirttikleri gibi, bütün bu mukavele imzalayan Alman profesörler aileleri ve asistanları ile birlikte aşağı yukarı 150 kişilik bir grup olarak 1933 Ekim ayı içinde İstanbul'a gelerek, Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüşti Aras tarafından Dolmabahçe Sarayında verilen ve Cumhuriyetin 10. yıldönümüne rastlayan baloya davet edildiler²⁷.

27 Ekim 1933'te, Prof.Schwartz'ın gemiyle İstanbul'a geldiği gün, Dr.Reşit Galip'in yerine yeni Maarif Vekili olan Prof.Hikmet Bayur ve

²⁵ Neumark, Fritz: a.e., s.16-18; Widmann, Horst: a.e., s.55-57.

²⁶ Nissen, Rudolf: Helle Blätter-dunkle Blätter,Erinerungen eines Chirurgen. Stuttgart 1969, s.194.

²⁷ Neumark, Fritz: a.e, s.57.

Rektör Prof.Neşet Ömer 18 Kasım 1933 Cumartesi günü yeni İstanbul Üniversitesi'nin ve öğretim yılının açılışında birer konuşma yaptılar. 19 Kasım 1933 Pazar günü tedrisata başlayan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinin ilk dekanı Prof.Dr.Tevfik Salim Paşa idi²⁸. Böylece 1909'dan beri Haydarpaşa'da Prof.Dr.Rieder Paşa'nın tavsiyeleri gereğince yaptırılan binalarda faaliyette olan Tıp Fakültesi, Avrupa yakasında Haseki, Gureba, Cerrahpaşa, Şişli Çocuk ve Bakırköy Akıl Hastanelerine, teorik tıp kürsüleri de Beyazıt'taki Merkez Bina'ya taşındı. 1933'teki bu Üniversite Reformu ile ayrılan eski Darülfünun hocalarının yerine Nazi Almanyasından kaçan 42 kadar Alman profesör tayin edilmişlerdi²⁹. Bu işlerin gerçekleştirilmesinde evvelce de zikredildiği üzere İsviçreli Pedagoji Profesörü Malche ile Alman patoloji profesörü Schwartz büyük rol oynadılar. Sadece İstanbul Tıp Fakültesi'nde 1933 ile 1945 yılları arasında 16 Alman tıp profesörü klinik ve enstitü direktörleri olarak görev almışlardı³⁰. İstanbul Tıp Fakültesi'nde öğretim üyeliği yapan bu Alman tıp profesörleri, Rudolf Nissen (1896-1981), Erich Frank (1884-1957), Wilhelm Liepmann (1878-1939), Josef Igersheimer (1879-1965), Friedrich Dessauer (1881-1963), Alfred Kantorowicz (1880-1962), Philipp Schwartz (1894-1977), Siegfried Oberndorfer (1876-1944), Hans Winterstein (1879-1963), Julius Hirsch (1892-1963), Hugo Braun (1881-1962), Werner Lipschitz (1892-1946) gibi kendi sahalarında dünya çapında birer otorite idiler.

Bunlara Hulûsi Behçet, Âkil Muhtar Özden, Mazhar Osman gibi değerli Türk hocalar eklenince İstanbul Tıp Fakültesi 1933'ten sonra Avrupa'nın en önemli Tıp Fakültelerinden biri haline geldi. Bugünkü tıp hocalarının çoğu da o devirde ya onların asistanı yahut talebesi idiler ve hâlâ İstanbul Tıp Fakültesi'nde, 1933'te büyük Atatürk'ün gerçekleştirdiği Üniversite Reformu ile ulaşılan yüksek bilimsel düzeyi devam ettirmeğe azimle çalışmaktadırlar.

Hemen burada şunu da belirtmek lazım ki Almanya başta olmak üzere, İsviçre, Avusturya, Çekoslovakya, Macaristan ve Fransa gibi çeşitli ülkelerden gelen ünlü bilim adamları ile 1933 yılı 19 Kasımında tedrisata başlayan İstanbul Üniversitesinde, gerek bu yabancı hocaların Türkiye'ye uyum sağlama, gerekse

²⁸ Daha geniş bilgi için bkz. 18 Teşrin-i sani ve 19 Teşrin-i sani 1933 tarihli **Cumhuriyet Gazetesi**.

²⁹ **Hirsch, Ernst**: Dünya Üniversitelerine Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi. c.1, İstanbul 1950, s.460; **Widmann, Horst**: a.e., s.68.

³⁰ O zaman İstanbul Tıp Fakültesinde görev alan Alman ve Türk hocaların kürsü ve enstitülere dağılışına ait geniş bilgi için bkz. **Unat, Ekrem Kadri**: İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'nin Kuruluşundan Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nin kuruluşuna.Cerrahpaşa Tıp Fakültesi **Dergisi**, c.4, (1973),s.329-330; **Widmann, Horst**: a.e., s.68-91.

yerli Türk hocalarla olan ilişkileri ile yeni taşınılan binalardaki çeşitli inşaat faaliyetlerinin zamanında bitirilememesi ve bilhassa İstanbul Tıp Fakültesindeki gerekli laboratuvar malzemeleri, araç, gereç teminindeki güçlükler çıktığı, Prof.Dr.Ph.Schwartz'ın bir süre önce yayınlanan hatıratında yer almaktadır. Bu hatıratında belirtildiği gibi, İstanbul'da Dr. Gunzberg'in evinde 1934 Şubat sonunda rastladığı Atatürk'ün silah arkadaşı ve dostu General Ali Fuat (Cebesoy'a) bu aksaklıkları anlatan Prof. Dr. Ph. Schwartz, bunun biraz da Üniversite yönetiminin tutumundan kaynaklandığını belirterek, T. C. Hükümetinin buna bir çare bulmasını ister³¹. Hemen 1934 yılı kış sömestri bitimi ile yaz sömestri başlangıcı arasında İstanbul Üniversitesi Rektörü ve Dekanı değiştirilerek, Ankara'dan, iyi bir yönetici olarak bilinen Cemil (Bilsel) Rektör, İstanbul Tıp Fakültesine de, anatomi profesörü Prof. Dr. Nurettin Ali (Berkol) Dekan olarak atandıktan sonra, alınan yeni önlemlerle her şey yerli yerine oturmaya başlar. Rektör Cemil Bilsel'in bizzat, Tıp Fakültesinde yabancı hocaların derslerine gelerek onları dinleyip, öğrencilerle de görüştüğünden sonra, yabancı hocalara olan güveni artar. Prof.Schwartz'ın anılarında altını çizerek belirttiği gibi, Tıp Fakültesi'nde, Fransız Üniversitelerinde küçük gruplar halinde öğrencilere pratik yaptırma, Alman Üniversitelerinde uygulanan anfi dersleri verme sistemlerinin bir sentezi mahiyetinde olan yeni öğretim yönetmeliğini kabul ederek eğitim reformuna gidildi. Gerekli alet ve araçların alınması sağlanıp, morfoloji binası ve diğer enstitü inşaatlarındaki aksaklıklar da giderildikten sonra 1934 yaz sömestrinde Üniversite Reformunun tam başarılı bir duruma gelmesi mümkün olabildi³².

İlk zamanlarda bilhassa İstanbul Tıp Fakültesi'nde yerli hocaların, yabancı hocalara karşı olan mesafeli ve şüpheli davranışlarının aşılmasında, Prof. Nissen, Prof. W. Liepmann ve Prof. Igersheimer gibi cerrahi, jinekoloji, göz hekimliği alanındaki bu ünlü cerrahların hastaları iyi etmede gösterdikleri üstün başarılar neticesi onlara gelen hastaların bir sel halinde büyümesi yanısıra fizyolog Prof.Winterstein'in 1934 kış sömestrinde üniversitenin en büyük anfisinde her iki haftada bir, üniversite hocaları ve öğrencilere açık olan bilimsel içerikli "Üniversite Konferansları" tertipleyerek Türk hocalar ile yabancı hocalar arasında kaynaşmayı sağlamasının büyük rol oynadığı Prof.Schwartz'ın anılarında yer almaktadır³³.

³¹ Schwartz, Philipp: Notgemeinschaft. Zur Emigration deutscher Wissenschaftler nach 1933 in die Türkei. Hrsg. von H. Peukert, Marburg 1995, s.88.

³² Schwartz, Philipp: a.e., s.88-89.

³³ Schwartz, Philipp: a.e., s.89.

Prof.Schwartz, 1934 Mart'ında Dr.Gunzberg'in İstanbul'daki evinde, o dönemin İktisat Vekili (Bakanı) Celal (Bayar) Bey'le görüştüğünde, Türk ekonomisinin gelişmesi için tesis edilecek bir "Brain trust" kurulunda görev alacak 3 uzmanın "Notgemeinschaft" vasıtası ile temini hususunda yardım rica ediyor. Prof.Schwartz da "Notgemeinschaft"ın başkanı Dr.Demuth vasıtasıyla Dr. von der Portens (yönetici şef), Dr.Baades ve Dr.Weigerts'in bu amaç için Türkiye'de görev alabileceklerini Celal Bayar'a bildiriyor ve 7 Aralık 1934'de bunların göreve başlaması ile bu projenin sonuçlandığını belirtiyor³⁴.

1934-35 güz yarıyılında İstanbul Üniversitesini ziyaret eden Sağlık Bakanı Dr.Refik Saydam rektörlükte Prof.Schwartz'la görüşerek, Ankara'daki Hastaneler ve Hijyen Enstitüsünde görev alabilecek tıp doktoru ve profesörlerin temininde yardımcı olmasını istiyor. Üniversite Reformu'nun rayına oturmasında ve İktisat Vekili Celal Bayar'ın istediği "Brain trust" denilen İktisadi Planlama Komitesinin teşkiline yardımcı olduktan sonra, İstanbul'daki "Güzel Sanatlar Akademisi" ile Ankara'da tesis edilecek "Konservatuar"a öğretim üyesi temini için kendisinin hükümet danışmanı tayin edildiğinden bahseden Schwartz, bu görevini de "Notgemeinschaft"ın yardımı ile tamamladığını belirtiyor. Bu şekilde İstanbul'daki Güzel Sanatlar Akademisi'nin Mimarlık bölümü başkanlığına tayini düşünülen Prof.Hans Poelzig'in aniden vefatı ile onun yerine Prof.Bruno Taut'ın, Konservatuar için de Carl Ebert, Paul Hindemith ve Zuckmeyer'in teklif edildiğini belirtiyor³⁵. Böylece Schwartz'ın Atatürk'ün 1933'te gerçekleştirdiği Üniversite Reformu'nda büyük katkılarının yanısıra, bu reformların devamında da büyük rol oynadığı anlaşılıyor. Burada hemen şu hususu belirtmek gerek; 1933 Üniversite Reformu ile İstanbul Üniversitesi'nde ünlü Alman profesörlerden başka diğer yabancı profesörler de tayin edilmişlerdi. Avusturya, Çekoslovakya ve Macaristan'dan kaçmak mecburiyetinde kalan bir çok bilim ve sanat adamı arasında çok sayıda tıp profesörü de Türkiye'ye göç ederek İstanbul Üniversitesinde ve Ankara'da Refik Saydam Hijyen Enstitüsü ile Numune Hastanesinde görev almışlardır. Viyana Üniversitesinden Kulak-Burun-Boğaz Hastalıkları Profesörü Dr. Erich Ruttin ile Radyoloji Profesörü Dr.Max Sgalitzer bu dönemde İstanbul Tıp Fakültesinde kendi sahalarındaki kliniklerin direktörü ve ordinarius olarak çalışmışlardır. Prag'daki Alman Üniversitesinden biyokimya Profesörü Dr. Felix Hauowitz de 1948'de Indiana Üniversitesinde biyokimya profesörü olarak göreve başlayıncaya kadar uzun süre İstanbul Tıp

³⁴ Schwartz, Philipp: a.e., s.91-94.

³⁵ Schwartz, Philipp: a.e., s.98-99.

Fakültesi Biyokimya Kürsüsü Başkanı olarak görev alarak bu kürsünün tekâmülünde büyük rol oynamıştır. Bunlar arasında tek İsviçreli, zooloji profesörü André Naville idi ve 1937'de genç yaşta vefat etti. Yerine aynı yıl Alman Prof. Dr. Curt Kosswig geldi. Fransız asıllı olanlar ise cerrah olup anatomi hocalığı yapan Prof.Dr.Aimé Mouchet, hukukçu Prof. Charles Crozet, fizikçi Prof. Marcel Fouché, eczacı Prof. P. Duquenois'dan ibaret olup Almanlardan sonra en kalabalık yabancı profesör grubunu oluşturuyordu. Daha sonraları pek az sayıda İngiliz, Fransız, İsviçreli ve İtalyan profesörler de İstanbul Üniversitesi'nde görev aldılar. Ama 1933'te ve ondan sonra İstanbul Üniversitesi'nde ve Tıp Fakültesi'nde görev alan Alman profesörler diğer yabancılara nazaran büyük bir ekseriyeti teşkil etmekte idiler. Atatürk devrinde, 1933'te gerçekleştirilen Üniversite Reformu Avrupa'da büyük akisler yaptı. Fransızlar yeni üniversitede görev alan Alman profesörlerin, Fransızlara nazaran çok daha büyük sayıda olmasından tedirgin olduklarını belirttiler. Ama Maarif Vekâleti bunu "Üniversite, Alman veya Fransız ilmine değil sadece ilme hizmet içindir" açıklaması ile cevaplandırdı. O zaman, Almanya'da tıbbî dergilerde, Türkiye'deki Üniversite Reformunu öven yazılara rastlanır. Bu işi gerçekleştiren Atatürk'ün sevdiği Maarif Vekili Dr.Reşit Galip Bey'in 38 yaşında Dr.Goebbels ve General Balbo gibi Avrupa'nın en genç bakanlarından biri olduğu vurgulanır. Almanya ve İsviçre'den dünyaca ünlü profesörlerin yeni İstanbul Üniversitesi'ne tayini övülerek, Profesör Sauerbruch ile Prof.Einstein'in yılda iki defa misafir olarak ders vermelerinin de kararlaştırıldığı belirtilir.

Hatta bu yeni İstanbul Üniversitesi'nin Enstitüleri, Kürsüleri ve yeni ecnebi profesörleri ile Avrupa'nın en modern bir üniversitesi olacağı hakikatine işaret edilerek bu üniversitede, aralarında, Mısırlı, İranlı, Azerbaycanlı ve Bulgar talebelerin de bulunduğu çok sayıda yabancı öğrencilerin de öğretim gördüğü belirtilmektedir³⁶. Buna benzer haberlerin Birleşik Amerika basınında da³⁷ yer alması Atatürk devrinde gerçekleştirilen Üniversite Reformu'nun, şöhretli Alman ve diğer profesörlerin İstanbul Üniversitesi'nde görev almalarının, o zaman Avrupa ve Amerika'da pek önemli bir olay olarak karşılandığını göstermektedir.

Türk kültür tarihi açısından önemli olan, o dönemde, Hitler Almanya'sının da Türkiye'ye sığınan bu profesörlerle ilgili durumu değerlendirmek için 1 Mayıs 1934'te tesis edilen Reichsministerium für Wissenschaft, Erziehung und

³⁶ Bkz. *Deutsche Medizinische Zeitschrift*, 59 Jg., Nr.35 (1933), s.1368-1369; Elman, A.Şevket: Dr.Reşit Galip. Ankara 1955, s.134-137.

³⁷ Bkz. *New York Times*'in 5.11.1933 tarihli nüshası.

Volksbildung yani İmparatorluk Bilim ve Milli Eğitim Bakanlığı yüksek düzeyde bir bürokratu, Oberregierungsrat Dr. Herbert Scurla'yı önce 1937'de yani Atatürk'ün yaşadığı dönemde, ayrıca Atatürk'ün ölümünden sonra 11 ila 25 Mayıs 1939'da Ankara ve İstanbul'a göndererek Türkiye'de görev yapan Alman asıllı Profesörler hakkında geniş bilgi içeren rapor hazırlanmasını sağlamasıdır. Dr.Scurla'nın 1937'deki Türkiye'ye seyahati ile ilgili raporu şimdiye kadar arşivlerde bulunamamasına rağmen, 11-25 Mayıs 1939 tarihlerindeki Türkiye'ye yaptığı seyahati sonucu Hitler dönemi İmparatorluk Bilim ve Milli Eğitim Bakanlığı'na verdiği raporu bir tesadüf neticesi Atatürk ile ilgili bir serginin hazırlanması ile ilgili araştırmalar esnasında Ankara'daki Alman Elçiliği evrakı arasında keşfedilerek Prof. Dr. **Klaus-Detlev Grothusen** tarafından 1987'de "**Der Scurla-Bericht. Bericht des Oberregierungsrates Dr. rer. pol. Herbert Scurla von der Auslandsabteilung des Reichserziehungsministeriums in Berlin über seine Dienstreise nach Ankara und İstanbul vom 11.-25. Mai 1939; Die Tätigkeit deutscher Hochschullehrer an türkischen wissenschaftlichen Hochschulen**" başlığı altında yayınlanmıştır.

Bu Dr.Scurla-Raporu'ndan anlaşıldığına göre Hitler Almanya'sının kültür politikası neticesi, Dr.Scurla'nın bu seyahatinin, Yahudi asıllı Alman profesörlerin Nazi-Almanya'sı hakkındaki menfi propagandasını önlemek amacı güttüğü, ölen veya USA'ya giden Alman hocaların yerine Yahudi asıllı değil de Alman asıllı profesörlerin Türkiye'ye gönderilmesine yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Mesela İstanbul Tıp Fakültesi'ndeki Radyoloji Kürsüsünü kuran Prof.Dr.F.Des-sauer'in sağlığı nedeni ile İsviçre'ye gitmesi üzerine bu kürsüye Alman hükümetinin ao. Prof. Dr. Risse'nin tayinini istemesine rağmen, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü 1937'de önce Viyana Üniversitesinden Prof. von Wiener ile bu hususta görüşmeler yapmış ve 9 Eylül 1938'de Alman Hükümeti Berlin'deki Türk Büyük Elçiliği vasıtası ile bu kürsüye Prof.Dr.Risse'nin tayini için teklifte bulundu ise de 19 Eylül 1938'de Viyanalı Yahudi asıllı Prof.Sgalitzer'in İstanbul'daki bu radyoloji kürsüsüne tayini gerçekleşmiş, hatta 1938 Ocak ayında bu hususta Nazi gizli polis teşkilatı uyarılmış olmasına rağmen, Prof.Dr.Sgalitzer'in İstanbul'a seyahatinin önlenemediği Dr.Scurla-Raporu'nda yer almaktadır³⁸.

Bu hususlar Atatürk'ün 1933'te gerçekleştirdiği üniversite reformu ile yaratılan üniversite sisteminin özerk olmadığı şeklindeki münakaşalara güzel bir cevap verecek nitelikte olup, İstanbul Üniversitesi'nin, Alman Hükümetinin ve Ankara'daki Milli Eğitim Bakanlığı'nın baskılarına rağmen kendi öğretim üyele-

³⁸ Der Scurla Bericht. Die Tätigkeit deutscher Hochschullehrer in der Türkei 1933-1939. Herausgegeben und eingeleitet von **Klaus-Detlev Grothusen**. Frankfurt (1987), s.121.

rini belirlediği ve uygun gördüğü profesörü tayin ettirebildiği yani özerk bir üniversite olduğunu kanıtlaması açısından da çok güzel bir misaldir.

Hemen burada belirtilmesi gereken bir husus da, Dr.Scuria Raporu'ndaki bu hadiselere benzer bir durumun Prof.Schwartz'ın anılarında yer almasıdır. Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam, 1934-35 kış semestrinde İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nde Prof. Schwartz'tan Ankara'daki Hastane ve Enstitüler için gerekli tıp uzmanlarının temini ricasında bulunması üzerine, "Notgemeinschaft" vasıtası ile temin edilerek Prof. Schwartz tarafından sunulan listedeki Prof. Engel ve Prof. Ellinger'in Türkiye'ye gelmesi için Türkiye'nin Almanya Hükümetine başvurusu, araya Prof. Dr. Sauerbruch'un tavassutu da girmesine rağmen komünist olmaları nedeni ile sakıncalı oldukları belirtilerek Alman Hükümeti tarafından bunlar yerine Yahudi olmayan âri yani saf Alman asıllı iki genç bilim adamı teklif edildiğini³⁹ anılarında belirtmesinden de anlaşılmaktadır.

Böylece görülüyor ki İsviçre'den davet edilen Prof.Malche'ın hazırladığı rapor göz önünde tutularak 31 Mayıs 1933'te çıkarılan bir kanunla, büyük önder Atatürk'ün gerçekleştirdiği üniversite reformu, Türkiye'nin çağdaş uygarlık dünyasının üzerine çıkarılması hedefine yönelik bir reformdu.

Değerli Türk hocaların yanısıra Almanya, Avusturya, Çekoslovakya, İsviçre ve Fransa'dan gelen Avrupalı profesörlerle takviye edilerek gerçekleştirilen bu üniversite reformu ile Avrupa üniversiteleri seviyesine çıkarılan Türk Üniversitelerinin 13.6.1946'da çıkarılan 4936 sayılı daha özerk bir üniversite yasası ile Avrupa Rektörler Konseyi'ne kabulü Prof. Dr. E. Hirsch tarafından sağlanmıştır.

IV. 1933 ÜNİVERSİTE REFORMUNUN TÜRK TIBBINA KATKILARI

Ne yazık ki Atatürk'ün Üniversite Reformu Türk kültür tarihi açısından şimdiye kadar yeterince değerlendirilememiştir. Atatürk hakkında yabancı dillerde yazılmış eserler arasında en önde gelen bir eser yazan Lord Kinross bile, onu, askeri dehası ve devlet adamlığı yönüyle İskender, Sezar, Napolyon ve Cromwell ile mukayese etmekte, bilhassa, Atatürk'ü, Julius Sezar'ın De Bello

³⁹ Schwartz, Philipp: a.e., s.95-97.

Gallico'su gibi bir eseri yani "Nutuk"u yazdığı için Julius Sezar'a benzetmekte⁴⁰, kısa bir sürede gerçekleştirdiği harf inkılâbını övmekte ise de⁴¹, Atatürk'ün en büyük eserlerinden biri olan Üniversite Reformu ile kurduğu yeni İstanbul Üniversitesi'nden hemen hemen hiç bahsetmemektedir. Bu da Atatürk'ün Türk kültürü ve ilmi bakımından çok büyük bir eseri olan Üniversite Reformunun tarihi açıdan, kültür tarihi açısından daha yeteri kadar değerlendirilmediğini göstermektedir.

Şurası muhakkak ki, Nissen, Frank, Igersheimer, Liepmann, Kantorowicz gibi klinisyen Alman hocalar 1933'te İstanbul Tıp Fakültesi'nde hemen göreve başlar başlamaz gerek kibarlıkları gerekse hekimlikteki yüksek başarıları ile gönülleri feth etmişlerdi. Neumark'ın hatıralarında yer aldığı üzere, hekimliğinin ve kibarlığının tesiri altında kalan birçok hastaları yeni doğan çocuklarına Nissen'in ismini ad olarak veriyorlardı⁴². Atatürk de muhakkak, kendi eseri olan bu Üniversite Reformu ve bunun sonucu İstanbul ve Ankara'da görev alan Alman tıp profesörleri ile gurur duyuyordu. O sıralarda Türkiye'yi ziyaret eden İran Şahı Rıza Pevlevi'ye, Atatürk hemen İstanbul'daki Alman hocaları tavsiye etmiştir. Prof. Igersheimer, Şah'ın göz hastalığı ile ilgilenerek, lüzumlu gözlüğü vermiş, Prof. Kantorowicz de Şah'a yeni diş protezi yaparak, Şah'ın takdirini kazanmıştı⁴³.

Alman hocalar da Atatürk'e büyük bir minnettarlık, güven ve içten bir sevgi ile bağlı idiler. Atatürk'ün hastalığında Ankara'da Prof. Marchionini ve Prof. Dr. Max Meyer konsültasyona çağırılmışlardı. Prof. Dr. Kantorowicz Atatürk'ün diş rahatsızlığı nedeniyle⁴⁴, Prof. Dr. Frank da Atatürk'ün son hastalığında konsültasyon için çağırılmışlardı. Atatürk'ün 1938'deki son hastalığında konsültasyon için ayrıca Almanya'dan Prof. Dr. Gustav von Bergmann ile Viyana'dan Prof. Dr. Hans Eppinger de İstanbul'a davet edilmişlerdi⁴⁵.

⁴⁰ Lord Kinross: Atatürk. Bir Milletten Yeniden Doğuşu. Çev.: Ayhan Tezel, c:2, İstanbul (1968), s.664-714.

⁴¹ Lord Kinross: a.e., c.2, s.665-671.

⁴² Neumark, Fritz: a.e., s.101.

⁴³ Neumark, Fritz: a.e., s.102-103.

⁴⁴ Bkz. Doyum, Vicdan: Alfred Kantorowicz unter besonderer Berücksichtigung seines Wirkens in Istanbul. Ein Beitrag zur Geschichte der modernen Zahnheilkunde. med.Diss. Würzburg 1985.

⁴⁵ Daha geniş bilgi için Bkz. Terzioğlu, Arslan: Atatürk'ün Son Hastalığı ve Tedavisinde Kullanılan Tıbbi Aletler. Bifaskop 4, (1981),s.2,3: Bergmann, Gustav von: Rücketschau (München 1953), s.242-249.

Atatürk'ün ebediyete intikalinden sonra Prof. Dr. Nissen, Prof. Dr. Lipschitz, Prof. Dr. Igersheimer gibi hastalıklarını tedavi ettirmek veya diğer nedenlerle Türkiye'den ayrılarak Amerika'ya yerleşen Alman hocalara mukabil Prof. Dr. Felix Haurowitz, Prof. Dr. Tibor Péterfi, Prof. Dr. Zdenko Stary, Prof. Dr. Max Clara gibi diğer değerli Alman ve Avusturyalı hocalar İstanbul Tıp Fakültesi'nde görev almışlardır.

Atatürk devrinde ve onu izleyen dönemde 1933 ile 1957 yılları arasında Türkiye'de görev alan Alman hocaların bir kısmı Türk vatandaşlığına geçmiş, hatta Frank (1957), Liepmann (1939), Oberndorfer (1944) gibi çok değerli hocalar ikinci vatanları olan İstanbul'da vefat etmişlerdir. Prof. Dr. E. Frank, Amerikan Üniversitelerinden çok cazip teklifler almasına rağmen bunları reddetmiş ve bunun sebebini soranlara "Yurdumdan atılmış olmanın acı şaşkınlığına uğradığım günlerde bana yalnız ve yalnız Türkiye kollarını açarak bağrına bastı, burası benim vatanımdır, ayrılıp nimetlerine küfranda bulunamam" demişti⁴⁶.

Prof. Dr. Curt Kosswig'in ölümünden biraz önce 1981'de Atatürk'ün doğumunun 100. yılı anısına düzenlediğimiz "Atatürk Döneminde Türk-Alman Tıbbî İlişkileri Simpozyumu"na verdiği, o döneme ait hatıralarını içeren tebliğinde tıpla ilgili Alman hocaların bilimsel faaliyetleri hakkında verdiği şu bilgi oldukça ilginçtir:

"İstanbul Üniversitesinde görev alan Alman hocaların herbirinin kendi mizaçlarına göre belli bir yaşayış şekli vardı. Bazıları evlerine çekilerek temaslardan uzak kaldılar, diğerleri ise sürekli bir şekilde birbirlerinin evlerinde toplantılar düzenleyerek biri tarafından hazırlanan ilmi bir mevzuyu konuşarak tartıştılar. Özellikle (Fizyoloji hocası) Prof. Winterstein'in çabaları sonucu, Türk meslektaşları ile temas sağlamak amacıyla, "Türk Fizikî ve Tabii İlimler Sosyete'si"ni kurdular. Bu sosyete'ye Türk meslektaşlarımızdan Sayın Âkil Muhtar, Sayın Reşat Garan düzenli olarak; Sayın Mazhar Osman ve başkaları da bazen gelirdi. Bir hayli tartışma olduğu gibi Sosyete'nin yayın organı sayesinde (savaş sırasında İnternasyonal yayın kesintiye uğramasına rağmen) yeni buluşlarımızla ilgili donelerimizi yayınlatabiliyorduk. Bu gibi toplantılardan pek hoşlanma-

⁴⁶ Bkz. Türk-Alman Tıbbî İlişkileri Simpozyum Bildirileri, 18 ve 19 Ekim 1976. Yayınlayan: Arslan Terzioğlu, İstanbul 1981, s.160-161.

yanlar arasında Philipp Schwartz, Erich Frank ve Siegfried Oberndorfer bulunuyordu"⁴⁷.

"1943-1944 yıllarında, değerli hocalar Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam ve Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli klinik araştırmanın deneysel yönünü kabul ettirmişler ve İstanbul Tıp Fakültesi Çapa bölümünde kliniklerle işbirliği halinde çalışmayı amaçlayan bir tecrübi araştırma enstitüsünün kurulması fikrini gerçekleştirmişlerdir. Bu enstitü kuruculuğunu Dr. W. Laqueur yüklenmiştir. Bu mütevazı enstitü kısa zamanda çalışması ve yayınları ile kendisini kabul ettirmiştir. Dr. W. Laqueur'un ayrılmasından sonra enstitü yönetimini yüklenen Prof. Dr. F. Reimann enstitü faaliyetini emekliliğine kadar başarı ile sürdürmüştür"⁴⁸. Bu gün de bu enstitü DETAM adı altında araştırma faaliyetlerine devam etmektedir.

Atatürk'ün Üniversite Reformu ile vazife alan çok değerli yerli ve yabancı profesörlerle İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Tıp Fakültesi Avrupa'da ön plana geçmişti. Âkil Muhtar, Mazhar Osman ve Hulusi Behçet gibi hocaların yanı sıra W.C. Röntgen'in X-Işınlarmı keşfinden sonra röntgen tekniği ve radyolojiye dair buluşlarıyla en büyük gelişmeyi sağlayan Friedrich Dessauer, Essentielle Hypertonie'nin ve diabetes tedavisinde Syntalin'in kâşifi, dahiliyecisi Erich Frank ve göğüs cerrahisine, hocası Sauerbruch kadar yön veren Rudolf Nissen gibi bir cerrahın ve diğer değerli pek çok hocanın İstanbul Tıp Fakültesi'nde çalışması bu fakültenin o zamanlar Avrupa'da tıp alanında ilim meşalesini en önde taşıyan bir fakülte gözüyle bakılmasına sebep olmuştur. Buna en büyük delil de Erich Frank'ın İstanbul Tıp Fakültesi'nde yayınladığı "New Istanbul Contributions to Clinical Science" mecmuasının II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1950'li yıllarda bile her yeni sayının içinde daha ne gibi tıbbi bir yenilik yeralacak düşüncesiyle Avrupa'da, sabırsızlıkla beklenen bir dergi olması gösterilebilir. Dermatoloji hocası Hulusi Behçet'in bugün de kendi adıyla tıbbî literatürde Behçet Sendromu'nu keşfi, Âkil Muhtar'ın kendi alanındaki Avrupa'da tıbbî literatüre geçen buluşları, Mazhar Osman'ın psikiyatride kendi ekolünü kurması, Süheyl Ünver'in Türk tıp tarihi alanında Avrupa'da ilgiyle takip edilen araştırmaları, Atatürk'ün Üniversite

⁴⁷ Kosswig, Curt: 1937 yılından bugüne kadar Türkiye'deki hatıralarımdan bazıları. II.Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Simpozyumu Bildirileri. İstanbul, 24-25 Eylül 1981. Yayına hazırlayan Arslan Terzioğlu, İstanbul 1981, s.22.

⁴⁸ Ulagay, İlhan: Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Hakkında. II.Türk-Alman Tıbbi İlişkileri Simpozyumu Bildirileri. İstanbul, 24-25 Eylül 1981. Yayına hazırlayan Arslan Terzioğlu, İstanbul 1981, s.1-2.

Reformu ile İstanbul Tıp Fakültesi'nde Türkiye'de tıbbi alanda bir rönesansın doğuşunun en büyük delilleridir.

Atatürk'ün gerçekleştirdiği Üniversite Reformu tarihte benzerine az rastlanacak çapta büyük bir reformdu. Öyle ki, Ankara'ya ve İstanbul Üniversitesi'ne Avrupa'dan çağrılan profesör, doçent ve asistanların sayısı 144 olup, İstanbul Üniversitesi'nde 27 Türk ordinarius profesöre karşın 38 yabancı ordinarius profesör vardı. İstanbul Tıp Fakültesi'nde 12 Enstitüden 8'inin başındaki ordinarius profesör yabancı Avrupalı profesördü. Ayrıca 325 üniversite öğretim elemanlarından 85'i yabancı, Avrupalı idi. Bu durumda, bugün Atatürk'ün Üniversite Reformu'nu araştıran Widmann⁴⁹ ve Helge Peukert⁵⁰ gibi Avrupalı ve Alman bilim adamları bu durumu, o zaman İstanbul Üniversitesi'nin Avrupa'nın en iyi "Alman Üniversitesi" olduğu şeklinde değerlendirmektedirler. Böylece büyük Atatürk'ün, Üniversite Reformu ile daha o zaman, Türkiye Avrupa Birliği'ne girmiş gibi, İstanbul Üniversitesi'nde Avrupa'nın en iyi üniversitesini yaratması ve üniversite eğitiminde Orta Avrupa üniversite eğitiminin en ileri şeklinin uygulanması, bugün Avrupa Birliği'ne girme aşamasında olan Türkiye'mize yol gösterici niteliktedir. Atatürk'ün Üniversite Reformunu bu yönüyle ele alarak, onun ışığında eğitim sistemimizi Avrupa üniversite sistemine adapte etmemiz gerektiği aşikârdır.

Bütün bu analizler neticesinde Atatürk'ün Üniversite Reformu ile, ne kadar ileriye gören büyük bir dâhi olduğunu kabul etmemek mümkün değildir.

V. İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ'NİN 1933 ÜNİVERSİTE REFORMU SONRASI İLK KUŞAK MEZUNLARI VE TÜRK TIBBINA KATKILARI

1933'den bu yana binlerce hekim, uzman yetiştiren İstanbul Tıp Fakültesi, değerli bilim adamlarını da yetiştirmiştir. Fakültede gittikçe artan araştırma faaliyetinin sonuçları çeşitli dergi ve kitaplarda yayınlanmıştır.

Bugün klinik inşaatlarının büyük bir kısmı tamamlanmış, Çapa kampüsünde faaliyetini sürdüren İstanbul Tıp Fakültesi, 6 Kasım 1981'de yürürlüğe giren 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'na (YÖK) göre Bölümler, Anabilim ve Bilim dalları halinde yeniden organize olmuş, böylece 1933'teki

⁴⁹ Widmann, Horst:a.e., s.131, 167.

⁵⁰ Peukert, Helge: Einleitung. In: Schwartz, Philipp: Notgemeinschaft. Hrsg. von Helge Peukert, Marburg 1995, s.19-20.

Atatürk'ün Üniversite Reformu ile getirilen Orta Avrupa üniversite sisteminden tamamen ayrılmışsa da, günümüzde sayısı artarak yurt sathına dağılan tıp fakültelerindeki hocaların rektör ve dekanlarının öğrencileri olması, Atatürk'ün Üniversite Reformu'nun ve onun neticesi yeniden doğan İstanbul Tıp Fakültesi'nin bugünkü sağlık hizmetlerinin ve tıbbımızın çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmadaki büyük rolünü göstermeye kafidir.

Bunun en büyük kanıtı da 1933 Üniversite Reformu sonrası İstanbul Tıp Fakültesi'nin ilk kuşak mezunların 1999 yılının Aralık ayında, hekimlik mesleklerinin 60. yıldönümü anısına İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi tarafından Onur Belgesi, İstanbul Tabip Odası tarafından da birer plaket verilmiş olmasıdır. Bu değerli hekimlerimiz kendi uzmanlık alanlarında yurtiçi ve uluslararası üne sahip olup, Prof. Dr. İhsan Doğramacı gibi Rektör, hatta Yüksek Öğretim Kurumu Başkanı, Prof. Dr. Muharrem Köksal gibi Rektör Vekili, Prof. Dr. Safa Karatay gibi İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı gibi yüksek idari görevi üstlenenler de vardır. Prof. Dr. Bedrettin Pars, Prof. Dr. Sıtkı Velicangil, Prof. Dr. Haydar Aksüğü, Prof. Dr. Emine Atabek, Prof. Dr. Safi Eser, Doç. Dr. Arsen Zarfçıyan gibi Patoloji, Halk Sağlığı, Tıp Tarihi ve Deontoloji'den Anatomi'ye kadar kendi dallarında öğretim üyesi olanların yanısıra, psikiyatri ve nöroloji hocası Mazhar Osman Uzman'ın yolundan giderek Bakırköy Akıl ve Ruh Sağlığı Hastanesi Başhekimliği yapan Dr. Faruk Bayülkem veya bir kasaba tabipliğinden başlayarak Çorum, Samsun Hastaneleri Cerrahi Şefliği'nden Ankara'da Yüksek İhtisas Hastanesi'nin başhekim yardımcılığına kadar her kademede çalışan Opr. Dr. Ziya Eren gibi veya Dr. Mustafa Sıtkı Alpan, Dr. Avni Domaniç, Dr. Niyazi Türeñç, Dr. Neziñ Canören, Dr. Haşmet Köprülü, Dr. Recep Ataman, Dr. Jak Eskenazi, Dr. Abdurrahman Somay, Dr. Sacit Meç, Dr. Muammer Kalaç, Dr. Secaattin Günen, Dr. Bedri Ruhsalman, Dr. Lütfi Çotuk, Dr. Ziya Coşkun, Dr. Latif Erođlu gibi değerli hekimlerimiz vardır⁵¹.

Son dönem Türk Yüksek Öğretimi'ne damgasını vuran Sayın Prof. Dr. İhsan Doğramacı 1933 Üniversite Reformu sonrası İstanbul Tıp Fakültesi'nin ilk kuşak mezunlarından. Çocuk hastalıkları uzmanı olduktan sonra Avrupa ve USA'da uzun süre kalmış, yurda dönüşünde, Ankara'da tesis ettiği Hacettepe ve Bilkent Üniversiteleri ile son dönem Türk Eğitim Tarihinde kalıcı izler bırakmıştır.

⁵¹ Bu hekimlerimizin biyografileri için bkz. **Terzioğlu, Arslan**: Atatürk'ün 1933 Üniversite Reformu ve Sonrası İstanbul Tıp Fakültesinin İlk Kuşak Mezunları. İstanbul 1999, s.10-15.

1981’de 2547 sayılı yasa ile Yüksek Öğretim Kurumu’nun hayata geçirilmesinde büyük rol oynayan ve ilk YÖK Başkanı olan Prof. Dr. İhsan Doğramacı, Üniversitelerimizde reform niteliğinde yeni bir yapılanmaya gidilmesinden dolayı, 1933 Üniversite Reformu’nun izlerinin kaldırıldığı iddiası ile çok tenkit edilmiştir. Bu yönde en büyük tenkit, hukukçu Prof.Dr.E.Hirsch tarafından 1982 yılında F.Almanya’da bir hukuk dergisinde “Das neue türkische Hochschulgesetz” başlığı altında yayınlanmıştır⁵². Sayın Prof. Dr. İhsan Doğramacı bütün bu eleştirilere cevap niteliğinde 1991’de “Türk Yüksek Öğretiminde 10 Yıl (1981-1991), 1981 Reformu ve Sonuçları” başlığı altında 33 sayfalık bir kitapçık yayınlamıştır⁵³.

Hâlâ tartışılan bu konu hakkında en doğru kararı ilerde tarih verecektir. Yalnız biz burada tarafsız bir bilim ve tıp tarihçisi olarak, Sayın Prof. Dr. İhsan Doğramacı’nın gerek çocuk hastalıkları dalında, Türk tıbbına katkılarını, gerekse kurduğu Hacettepe ve Bilkent Üniversiteleri ile Türk Eğitim Tarihi’nde kalıcı izler bırakan hizmetlerini inkar etmenin mümkün olmadığı kanısındayız. Kendisini bu hizmetleri açısından 1925-1928 yılları arasında **A.B.D.’de Tıp Eğitimi Dairesi Başkanı** olan **Abraham Flexner** ile mukayese etmek mümkündür.

Abraham Flexner’in 1925’te yayınlanan ve o dönemdeki Avrupa ve USA’daki Tıp Eğitim Modellerini çok güzel bir şekilde mukayese ederek değerlendiren “**Medical education a comparative study**” isimli eseri çok ilginçtir. John Hopkins, Harvard ve Berlin Üniversiteleri’nde tahsil etmiş olan Flexner, ABD’deki tıp eğitiminin 19. yüzyılın son yarısında çok içler acısı bir durumda olduğuna değinerek, ABD’de 19. yüzyılın ikinci yarısında 400 kadar özel tıp okullarının pratisyen hekimler tarafından tesis edilerek çok yetersiz ve kalitesi oldukça değişik bir şekilde eğitim verdiğinden bahisle, bu karmaşanın giderilmesi için kıt’a Avrupası’ndaki üniversitelerdeki tıp fakülteleri örnek alınarak 19.yüzyılın sonuna doğru Baltimor’da John Hopkins Medical School, bunu takiben Harvard Medical College ve Pennsylvania Medical School tesis edilerek, yavaş yavaş bunların, Avrupa Tıp Fakülteleri örnek alınarak birer tıp fakültesine dönüştüğünü belirtmektedir. Böylece USA’da 19.yüzyıl ortalarındaki 400 özel tıp okulundan Avrupa örnek alınarak 1922 yılında yalnızca 80 Tıp Fakültesi ortaya çıkabilmiştir. Flexner, 19.yüzyılın ikinci yarısında Fransız ve

⁵² Hirsch,Ernst E: Das neue türkische Hochschulgesetz, Zschr.für Recht und Verwaltung der Wissenschaftlichen Hochschulen, Bd. 15, Heft 2, Juni 1982, s.97-121.

⁵³ Doğramacı,İhsan: Türk Yüksek Öğretiminde On Yıl (1981-1991), 1981 Reformu ve Sonuçları. Ankara 1991, s.1-7.

İngiliz Tıp Fakültelerindeki eğitimde “Klinik Tipi” sistem, Alman, İskandinav ülkeleri ve Hollanda’daki Tıp Fakültelerinde “Üniversite Tipi” sistemin geliştiğine işaret ederek Avrupa Üniversiteleri Tıp Fakültelerindeki eğitim sisteminin “Bilimsel Araştırma ve Öğrenci Eğitimi” gibi aynı derecede önemli iki unsurdan oluştuğunu vurgulamaktadır. Flexner’in Avrupa ve Amerika’daki tıp eğitim sistemlerini mukayese eden bu önemli eserinin 1925’de yayınlanmasından sonra kendisinin bizzat başında bulunduğu “USA Tıp Eğitimi Dairesi”nin de gayretleri ile ABD’deki özel vakıf üniversiteleri Avrupa’yı örnek alarak kendilerine büyük bir çeki düzen vermişler ve 1933’te Hitler Almanya’sından ABD’ye sığınan Alman tıp profesörlerinin de katkıları ile Amerika’da tıp araştırmalarında ve tıp eğitiminde çok büyük ilerlemeler olmuştur⁵⁴. Abraham Flexner, Avrupa Üniversite Sistemini örnek alarak ABD Üniversitelerinde reform yaparken, Prof. Dr. İhsan Doğramacı’nın Amerikan ve Angel-Sakson Üniversite sistemini örnek alarak son dönem Türk Üniversiteleri’nde bir reforma gitmiş olması üzerinde durulması gerekli bir husustur.

VI. 1981’de YÖK’ÜN TESİSİNDEN SONRA TÜRK TIBBI VE TIP EĞİTİMİNDE YABANCI DİLDE EĞİTİM SORUNU

1933’te Atatürk’ün gerçekleştirdiği üniversite reformu ile Orta Avrupa’dan getirilen Alman hocalarla Almanca dilinde eğitim, bilhassa tıp alanında etkinliğini 1957’de Prof.Dr.Erich Frank’ın ölümüne kadar devam ettirmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra İngiliz dilinin etkinliği dünyada ve bizde tesirlerini göstermiş, 4 Haziran 1959 tarih ve 7307 sayılı kanunla Ankara’da tesis edilen Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde yabancı öğretim üyeleri ile İngilizce dilinde eğitim resmen başlamış, bunu, 8 Temmuz 1967’de tesis edilen Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde ayrıca İngilizce eğitim veren Boğaziçi Üniversitesi’nin 9 Eylül 1971’de tesisi izlemiştir. 6 Kasım 1981’de yeni bir Yüksek Öğretim yasasının yürürlüğe girmesi ve YÖK’ün tesisi ile üniversitelere getirilmek istenen yenilikler⁵⁵ ve bilhassa yabancı dilde eğitim veren Bilkent, Işık, Bilgi, Yedi Tepe ve Koç Üniversiteleri gibi, özellikle

⁵⁴ Terzioğlu, Arslan: Daha Kaliteli Tıp Eğitimi İçin Model Arayışları ve Biz. *Acta Turcica Historiae Medicinae V.* İstanbul 1998, s.12-13.

⁵⁵ Hirsch, Ernst: Das neue Türkische Hochschulgesetz. *Zschr.f.Recht und Verwaltung der wissenschaftlichen Hochschulen.* Bd. 15, Heft 2, Juni 1982, s.97-120; bkz. Doğramacı, İhsan: 1981 Yüksek Öğretim Reformu ve Altı Yıllık Uygulama Sonuçları, Ankara (1988), s.13-14.

İngilizce eğitim veren özel üniversitelere tesisi, Marmara Üniversitesi gibi devlet üniversitelerinin tıp ve dişhekimliği fakültelerinde, hatta İ.Ü.Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde İngilizce eğitim veren bölümün açılması bu konuda bir çok tartışmayı beraberinde getirmiştir⁵⁶. Yalnız İngilizce eğitim veren bu özel ve devlet üniversitelerinde ders veren İngiliz veya USA kökenli öğretim üyeleri yerine, bir İngilizce hazırlık sınıfından sonra, daha ziyade İngilizce bilen Türk öğretim üyelerinin ders vermesi ve bu öğretim üyelerinin İngilizce bilgi ve verdikleri derslerin kalitesi son zamanlarda büyük eleştiri konusu olmuştur⁵⁷. Buna ilave olarak yabancı dilde eğitimin Türk bilimine ve kültürüne zarar vereceği ve Türkiye'yi koloni bir devlet durumuna düşürdüğü gerekçeleri, 1853'lü yıllardan itibaren Osmanlı Türkiye'sinde Fransızca tıp eğitimine yöneltilen eleştirilerin tekrar gündeme gelmesi durumunu beraberinde getirmiş, hatta bu bağlamda yabancı dilde yüksek eğitimin kaldırılması bile son yıllarda ortaya atılmıştır.

Son yıllarda USA ve Kanada gibi çok çeşitli dillerin hakim olduğu ülkelerde yapılan bilimsel araştırmalarda ikinci dilde, yani yabancı dilde eğitimin daha etkili ve başarılı olduğu, bir teori değil, henüz çok yeni bir uygulama olmasına rağmen, bilimsel araştırmaların ortaya koyduğu bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır⁵⁸.

Bu konuda gruplar üzerinde yapılan bilimsel araştırmalarda, yabancı dilde eğitimin: 1) Dil ve konu sınıfı olarak iki ayrı sınıf yerine bir tek sınıf ortamı oluşturarak daha etkin bir eğitim verilmesi, 2) Muhtemelen öğrencilerin gerçek hayata uygulayabilecekleri konuları nedeniyle motivasyonların yükselmesi gibi avantajları olduğu gerçeği tespit edilmiştir⁵⁹.

Bütün bu bilimsel araştırmalarda elde edilen şudur ki, yabancı dilde eğitimde kazanç iki yönlüdür. Hem öğrenciler, alan derslerini tek dilde olduğundan daha etkili kavrarlar, hem de yabancı dilde becerileri gelişir. Yabancı dil bir amaç doğrultusunda anlama yönelik kullanıldığı için olumlu bir

⁵⁶ **Türker,Kâzım:** Yüksek Öğretim Kurumlarımızda Durum. **Cumhuriyet-Bilim ve Teknik**, Sayı: 543, 16 Ağustos 1997, s.4; **Atay,Derin ve Ünalı,Aylin:** Yabancı Dilde Eğitim mi? Yabancı Dil Eğitimi mi? **Cumhuriyet-Bilim ve Teknik**, Sayı: 536, 28 Haziran 1997, s.4.

⁵⁷ **Atay,Derin ve Ünalı,Aylin:** Hangisi Pire, Hangisi Yorgan. Yabancı Dilde Eğitim mi? Yabancı Dil Eğitimi mi? **Cumhuriyet-Bilim ve Teknik**, Sayı: 536, 28 Haziran 1997, s.4.

⁵⁸ **Krashen,S.:** Second Language Acquisition and Second Language Learning. Oxford: Pergamon, 1981.

⁵⁹ **Easmand,Nick and Mitchel,Jeffrey:** Working smarter: two case studies using foreign language as a toll and subject matter as focus. **CALICO Journal**, Vol.7, 4 (Provo. Utah 1990), s.19-25.

şekilde, öğrencinin iletişimsel yeteneği güçlenir⁶⁰. Yabancı dildeki yayınlardan faydalanma imkânları daha da artar.

Sonuç olarak bu konuda denilebilir ki: “Anlama ve amaca yönelik olmayan yabancı dil eğitimi başarılı olamaz. O halde, asıl çözüm, birkaç yıllık geçmiş ve birikimi olan yabancı dilde eğitimi kaldırmak yerine, öncelikle öğrencileri, lisans ve lisans üstü seviye dersleri, araç dil olan İngilizce’yi kullanarak izleyebilecek düzeye getirebilecek etkinlikte ve nitelikte bir hazırlık yabancı dil programına tabi tutmaktır. Ayrıca öğretim elemanlarının İngilizce yeterliliğini artırıcı önlemler almak doğru bir hareket tarzı olur.

Sonuç olarak, onca zaman, emek ve para harcanarak ulaşılan ve başarılı olarak kabul edilebilecek bu noktadan geri dönmek yerine, iyileştirme ve düzeltmelerle önce yabancı dil eğitiminde kayda değer başarılar elde etmek olasıdır”⁶¹.

Ayrıca yabancı dilde eğitim veren Ortadoğu Teknik, Boğaziçi Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi’nin tesisi, Türkiye’deki eski üniversitelerdeki ve bilhassa tıp fakültelerinin bilimsel faaliyetlerinin bir rekabet neticesi daha da artması için uyarıcı bir âmil oluşturmuştur. Bu yabancı dilde eğitim veren üniversitelerde bilimsel araştırmalar ve eğitimde dünya ile yarışmaya girmenin önemi yeniden canlanmış ve Türkiye sathına yayılmıştır⁶².

Bu konuda unutulmuş bir gerçek de, İstanbul’da ve Türkiye genelinde İngilizce, Almanca, Fransızca dillerinde orta ve lise eğitimi veren 150 yıllık mazisi olan kolej ve liselerin mezunlarına, merkezi yerleştirme sınavlarına göre üniversite girişlerinde, yabancı dil eğitimi veren özel ve resmi üniversitelere ve özellikle tıp fakültelerine girişte öncelik verilmemesi nedeniyle, lisan bilen kolej mezunu gençlerden gerektiği kadar yararlanılamaması da, yabancı dilde yüksek eğitimde istenilen yüksek düzeye ulaşılmasını engelleyen nedenlerin başında geliyor. Bunun mutlaka giderilmesi gerekmektedir.

Tıpta ve teknolojiye Avrupa, USA’daki hızlı ilerlemeyi yakalayabilmek için 190 yıldan beri Türkiye’de bir yabancı dilde eğitime, bilhassa tıp alanında büyük önem verilmiştir. Buna karşı gelen tepkilerle 1870’de ve ondan sonra zaman zaman inkıta uğramış, ama tıp eğitiminde bir yozlaşma belirtileri ortaya

⁶⁰ Atay,Derin ve Ünal, Aylin: a.g.m., s.4.

⁶¹ Atay,Derin ve Ünal, Aylin: a.g.m., s.4.

⁶² Türker, Kâzım: a.g.m., s.4.

çıkınca, aynı 1933'te Atatürk'ün gerçekleştirdiği Üniversite Reformu'nda olduğu gibi tekrar yabancı dilde eğitime geçilmiş, 1960'lı yıllardan sonra yine dünyadaki ilerlemeleri yakalayabilmek için tekrar İngilizce ağırlıklı tıp ve teknik eğitime geçilmiştir. Bunun önlenmesi yerine, yabancı dilde eğitimin aksayan taraflarının giderilerek daha mükemmel ulaştırılması, Türkiye'nin bu hızlı ilerlemeleri yakalayabilecek genç ve elit bir gençliğin yetiştirilmesi için gereklidir. Bunda, 190 yıllık yabancı dil eğitimi tecrübemizden dersler alarak, Japonların azimli tutumlarından örnek almamız gerekmektedir. Japonya'da da önce Almanca ama II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngilizce olarak üniversite eğitime ağırlık verilmiş ve kısa zamanda Japon bilimi ve teknolojisi, Avrupa ve USA'yı yakalayabilmiş, hatta teknolojide dünyada en ön sırayı almayı başarabilmiştir. Bunun bir neticesi olarak bugün USA'da Massachusetts Institute of Technology ve Berlin Teknik Üniversiteleri'nde Japonca, öğrenilmesi gerekli bir yabancı dil düzeyine ulaşmıştır⁶³.

Burada şunu da hemen belirtelim ki, dil konusunda yakın zamana kadar radikal bir tutum sergileyen Almanya Üniversitelerinde bile, artık İngilizce olarak yüksek lisans ve doktora tezleri yapılabileceğini, bize İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi ile 20 yıldır ortak bilimsel çalışma, öğretim üyesi ve asistan mübadelesi yürüten Münih Ludwig Maximilian Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Dr. h. c. K. Peter, 2001 yılı Haziran ayında orada gerçekleştirilen "10. İstanbul Tıp Günleri" toplantısını açılışında yaptığı konuşmada belirtti. Buna neden olarak da Avrupa Birliği çerçevesinde oluşan globalleşme eğiliminin yanısıra, son yıllarda gelişmekte olan ülkelerden gelen öğrencilerin USA ve İngiiz Üniversitelerini tercih oranının, yüksek olması olgusunu değiştirerek uluslararası yarışta kıta Avrupası Üniversitelere rağbetin artırılarak bilimsel alanda daha öncü bir konuma gelebilmek olarak gösterdi.

VII. CUMHURİYET DÖNEMİNDE TIP ALANINDA ULAŞILAN ULUSLARARASI BİLİMSEL DÜZEYE KISA BİR BAKIŞ

Cumhuriyet döneminde Türk tıbbının bilimsel olarak ulaştığı uluslararası düzeyi kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

Hitler Almanyası ve Orta Avrupası'ndan bilim adamlarına kucak açan Atatürk Türkiye'sinde 1933'teki Üniversite Reformu ve diğer Atatürk

⁶³ Terzioğlu, Arslan: Dünyada ve Bizde Yabancı Dilde Eğitim ve Tıp Eğitimi. *Acta Turcica Historiae Medicinae* V, İstanbul 1998, s.25-44.

devrimleriyle doğan rönesans, tüm sanatlar ve bilimin yanısıra Türk tıbbını da kapsar. Nasıl Huneyn ibn İshak tercümeleriyle İslam rönesansının, Erasmus von Rotterdam Avrupa'daki rönesansın, Goethe Alman Kültür rönesansının birer seçkin humanisti iseler, Sadi Irmak da Atatürk döneminde başlayan rönesansın en belirgin hümanistidir. Üniversite Reformunun gerçekleştiği yıllarda yani 1933'te İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesinde fizyoloji doçentliğine atanan Dr.Sadi Irmak bir taraftan Fizyoloji Kürsüsü Başkanı Alman Prof.Hans Winterstein'in derslerini Türkçeye çevirirken, diğer taraftan Winterstein'in Animal Fizyoloji (İstanbul 1939), Prof.Dr.W.Lipschitz'ın Hayatî ve Tıbbi Kimya Dersleri (İstanbul 1937), Garré-Borchard-Stich'in iki ciltlik Şiürji Ders Kitabı (İstanbul 1939), W.Liepmann'ın pratik Ginekoloji Ders Kitabı (İstanbul 1938), Landois Rosemann'ın Fizyoloji Ders Kitabı (İstanbul 1937), Ferdinand Hoffmann'ın İç Hastalıklarında Tedavi (İstanbul 1955) gibi bir çok tıbbî ders kitaplarını Almanca'dan Türkçe'ye tercüme etmişti. Bir çok orijinal bilimsel çalışmaları da olan Sadi Irmak 1940'ta Fizyoloji Profesörü, 1943'te Konya Milletvekili olarak CHP saflarında ilk Çalışma Bakanı oldu. 1950'de Lozan Üniversitesinde, 1951-53'te Münih Üniversitesi Tıp Fakültesinde Fizyoloji Profesörü olmuş, 1955'te İ.Ü. Tıp Fakültesinde Ord.Profesörlüğe yükseltilmişti, 1970-74 yıllarında Kontenjan Senatörü, 1974'te kısa bir süre Başbakan, 12 Eylül'den sonra da 1981'den 1983'e kadar Danışma Meclisi Başkanlığı yapmıştı. Büyük humanist, bilim, tıp ve devlet adamı Ord.Prof.Dr.Sadi Irmak, Atatürk dönemi rönesansında oynadığı rolle, Cumhuriyet döneminde siyaset, tıp ve kültür tarihimize derin izler bırakmış önemli simalardan biridir⁶⁴.

Hiç şüphesiz, Atatürk'ün Üniversite Reformu ile görev alan çok değerli yerli ve yabancı profesörlerle İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Tıp Fakültesi, Avrupa'da ön plana geçmiş, Prof. Dr. Hulusi Behçet'in bugün de kendi adıyla anılan Behçet Sendromu'nu keşfi, Prof. Dr. Âkil Muhtar Özden'in Santonin testi gibi Avrupa'da tıbbî literatüre geçen buluşları, Prof. Dr. Mazhar Osman'ın psikiyatri de kendi ekolünü kurması, Essentielle Hypertonie'nin ve diabetes tedavisinde Syntalin'in kâşifi Prof. Dr. Erich Frank'ın İstanbul Tıp Fakültesinde yayınladığı "New İstanbul Contributions to Clinical Science" dergisinin II. Dünya Savaşından sonra 1950'li yıllarda bile içinde daha ne gibi tıbbî bir yenilikle ilgili yayın yeralacak düşüncesiyle Avrupa'da aranan bir dergi olması,

⁶⁴ Bkz. **Terzioğlu, Arslan:** Atatürk Döneminin Büyük Hümanisti Ord.Prof.Dr.Sadi Irmak ve 1933 Üniersite Reformu. Acta Turcica Historiae Medicinae VIII, Yayınlayanlar: **Arslan Terzioğlu ve Ulrike Outschar,** İstanbul 2001, s.66-75.

Atatürk'ün Üniversite Reformu ile İstanbul Tıp Fakültesinde Türkiye'de tıbbî alanda bir rönesansın gerçekleştiğinin en büyük delilleri olarak gösterilebilir⁶⁵.

Atatürk'ün Üniversite Reformu'nu gerçekleştirdiği dönemde, ama Atatürk'ün ölümünden biraz önce, Onun arzusu ile İstanbul Tıp Fakültesi'nde yeni tesis edilen Hidroklimatoloji Kürsüsü Profesörlüğüne tayin edilen Prof. Dr. Nihat Reşat Belger, gerek Türk tababetine olan yüksek hizmetleri, gerekse Cumhuriyet'in kuruluşunda bir diplomat olarak gösterdiği olağanüstü başarıları ile temayüz eden büyük şahsiyetlerden biridir.

1938 Ocak ayının sonlarına doğru Yalova'ya gelen Atatürk'ün, son hastalığı ile ilgili olarak karaciğer sirozu teşhisini Dr. Nihat Reşat Belger koymuş ve Yalova'ya çağrılan Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp'le yapılan konsültasyonla bu doğrulanmıştır⁶⁶. Bunu takip eden aylarda Atatürk'ün müdavi hekimlerinden olan Dr.Nihat Reşat'ı takdir eden Atatürk, vefatından bir süre önce onun İstanbul Tıp Fakültesinde yeni tesis edilen Hidroklimatoloji Kürsüsü'nün başına profesör olarak atanması için gerekli işlemleri başlatmıştı. Böylece 1938'den siyasete atıldığı 1950 yılına kadar İstanbul Tıp Fakültesinde Hidroklimatoloji Kürsüsü'nün başkanlığını büyük bir başarı ile yürüten Prof. Dr. Nihat Reşat Belger 1950'de Demokrat Parti'nin Adnan Menderes'in Başbakanlığı'ndaki ilk hükümette Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olmuştu. Sağlık hizmetlerinin köylünün ayağına kadar götürülmesi için 4000 yataklı seyyar hastanelerin Avrupa'dan getirilmesi için harekete geçen Prof. Dr. Nihat Reşat Belger, 30 yılını dolduran hekimlerin emekliliğe ayrılması konusunda hükümetle anlaşmazlığa düşünce, 2.9.1950'de Bakanlıktan istifa etmiştir⁶⁷. Daha sonra Prof.Dr.Nihat Reşat Belger'e Paris'teki Sorbonne Üniversitesi Tıp Fakültesi tarafından fahri doktor ünvanı 1957'de tevcih edildi. 7 Kasım 1957 Perşembe günü Sorbonne Üniversitesinin büyük anfisinde yapılan tören, teamül gereği Fransız Cumhurbaşkanı Möşyö Coty ve Milli Eğitim Bakanı'nın huzurları ile oldu. Prof. Dr. Nihat Reşat Belger hakkında söz alan Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Binet, Prof. Dr. Nihat Reşat'ın tıp âleminde ilgi yaratan eserlerinden ve bilhassa gastroenteroloji, mide kanserinin erken teşhisi, şeker

⁶⁵ Terzioğlu, Arslan: Atatürk'ün Üniversite Reformu ve Avrupa Tıbbi ile Olan İlişkiler. *Acta Turcica Historiae Medicinae VIII*, İstanbul 2001, s.12.

⁶⁶ Ünaydın, Ruşen Eşref: Atatürk'ün Hastalığı. Prof.Dr.Nihat Reşat Belger'le Mülakat T.T.K. Yayını, Ankara 1959.

⁶⁷ Terzioğlu, Arslan: Nihat Reşat Belger'in Bir Hekim ve Diplomat olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne Hizmetleri. *Acta Turcica Historiae Medicinae IV*. Yayınlayanlar: Arslan Terzioğlu ve Erwin Lucius, İstanbul 1997, s.84-89; Krş. *Sonposta Gazetesi*, 19.IX.1950, S.1; *Akşam Gazetesi*, 22.IX.1950, s.1.

hastalığında pankreasın ifrazatı, kolit, barsak kanseri, nadir osteopathieler ve müellifine haklı bir şöhret sağlayan daha başka araştırmalar hakkında yaptığı yayınları zikretti. Ayrıca Prof. Dr. Nihat Reşat Belger'in maden sularının tedavi kudretine inanmış olmasını da övdükten sonra, onun bir eseri olan Yalova Kaplıcaları'nın esaslı bir şekilde tanzimine işaret etti⁶⁸. Prof. Dr. Nihat Reşat Belger aynı zamanda Paris Tıp Akademisine de üye seçilmiştir⁶⁹.

19 Aralık 2001 de kaybettiğimiz Prof. Dr. Muzaffer Aksoy'da, Atatürk'ün Üniversite Reformu döneminde İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesinde yetişen bir tıp hocası, "hematoloji alanında özellikle temel olarak anormal hemoglobiner, Akdeniz Anemisi (Thalassemia Sendromları) ve benzer konularında yaptığı araştırmalarla, Türkiye'nin adını uluslararası platformlarda en fazla duyuran ve öne çıkan büyük bir bilim adamıdır..." Dr. Muzaffer Aksoy sık sık sarılık ve kansızlık belirtileri gösteren hastalarla karşılaşınca, bunun "orak hücre" anemisi olduğunu düşünmüş ve ispat etmiştir. Dünya tıp literatüründe "Eti-Türk" deyişi onun bu konudaki yayınları ile duyuldu...

...Prof. Aksoy 1960 yılından beri "Benzen" in sebep olduğu kan hastalıkları aplastik anemi ve özellikle lösemi sorunu üzerinde çalışmaya başladı. Bulgularını bir çok Batı ülkesi dergisinde yayınladı. Exposed Cronically to Benzene"(44,837), başlıklı yazı ABD'de bu kimyasal maddenin yasal değerinin 1 ppm'e düşürülmesine neden oldu... 1987 yılında, ABD'deki yayınevlerinden "CRC Press" kendisinden benzenin karsinogenesis'i ile ilgili bir kitap yazmasını istedi. Bu eser 1988'de "CRC Benzene Carcinogenecity" Muzaffer Aksoy ismi ile yayımlandı..."⁷⁰. 1971'de Avusturalya'nın Melbourne kentinde düzenlenen "Uluslararası Hematoloji Cemiyetinin – Asya Pasifik Kolunun Kongresi"ne katılan bilim adamlarının sözcüsü olarak Avustralya Parlamentosunun görkemli salonunda yaptığı açış konuşmasında Muzaffer Aksoy hoca, "T.C.nin kuruluşunu ve büyük Atatürk'ün bilime verdiği önemi çok iyi bir şekilde vurgulamış ve yüzlerce bilim adamı huzurunda Türkiyeyi en iyi bir şekilde temsil edip tanıtmıştı"⁷¹.

Atatürk'ün Üniversite Reformu ile İstanbul Tıp Fakültesinde Prof. Dr. R. Nissen, Prof. Dr. Burhanettin Toker, Prof. Dr. Hâzım Bumin, Prof. Dr. Kemal

⁶⁸ Paris Üniversitesi Dr. Nihat Reşat'a Şeref doktoru payesi verdi. Cumhuriyet Gazetesi, 13.11.1951, s.1,5.

⁶⁹ Terzioğlu, Arslan: a.g.m., s.88.

⁷⁰ Çavdar, Ayhan O.: Erdemli Bilim Adamı Muzaffer Aksoy'dan Anılar. Cumhuriyet Bilim-Teknik Dergisi. Sayı: 772, 5 Ocak 2002, s.11.

⁷¹ Çavdar, Ayhan, O: a.g.m., s.11.

2000'de de Münih Tıp Fakültesine ve Tıp ilmine hizmetlerinden dolayı Münih Ludwig-Maximilians Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin Wolfgang Peisser Madalyası tevcih edilmiştir. Daha önce de 11.5.1987'de bilimsel araştırmalarından dolayı Münih Tıp Fakültesi tarafından Erich Frank Madalyası tevcih edilen Prof.Dr.Dr.Arslan Terzioğlu'nun bu bilimsel etkinliklerinden Münih Tıp Fakültesi eski Dekanı Prof. Dr. Dr. hc. W. Spannda, kitap olarak yayınlanan anılarında bahsetmektedir⁷⁸.

Öte taraftan Ankara Maarif Kolejinden mezun olduktan sonra Almanya'da Jena ve İsviçre'de Basel Üniversitesi Tıp Fakültesinde tıp tahsili yapıp, Zürich Üniversitesinde Nöroşirürji profesörü olarak dünya çapında üne kavuşan Prof.Dr.M.Gazi Yaşargil'e 1999'da Dünya Nörolojik Cerrahlar Kongre'sinde Neurosurgery dergisinde "Yüzyılın Adamı, 1950-2000" ünvanı tevcih edildi⁷⁹. 1991'de de kendisine İ.Ü.İstanbul Tıp Fakültesi Fahri Tıp Doktoru ünvanı verilen Prof. Dr. Gazi Yaşargil, Cumhuriyet Gazetesi tarafından 2000 yılında son binyıl içinde Türk tarihinin Atatürk ve İbn Sina, gibi 10 Türk büyüğünden biri olarak seçildi. Ohio, Cincinnati Üniversitesi Üniversitesi Nöroşirürji bölümünden Prof. Dr. John M. Tew, Prof. Dr. Gazi Yaşargil'in neden nöroşirürjiye göre "Yüzyılın Adamı" seçildiğini şu şekilde ifade etmektedir.

"VAR OLAN makrocerrahi teknikleriyle tatmin olmayan ve Dongahy ve Krayenbühl gibi meslektaşları tarafından teşvik edilen M.Gazi Yaşargil anjiyografi gibi yeni gelişen teknolojilerden ustalıkla yararlanıp, bu teknikleri daha da ilerleterek mikrocerrahiyi geliştirdi. Mikrocerrahi tekniklerinin önünü açabilmek için, kayan mikroskop, ayarlanabilir otomatik ekartör, mikrocerrahi aletleri ve ergonomik anevrizma klip ve aplikatörleri gibi yeni aletler yarattı. Yaşargil serebrovasküler nöroşirürjide kullanılmak üzere geliştirdiği dahice mikrocerrahi teknikler sayesinde, daha önce inoperabl sayılan hastaların sonlanımını köklü bir biçimde değiştirmiştir...

... Belki de Yaşargil'in nöroşirürjiye en büyük katkısı, subaraknoid aralıkta yürütülen cerrahi işlemler üzerine ayrıntılı çalışmalarıdır. İntrakraniyal

⁷⁸ Bkz. **Spann,Wolfgang**: Kalte Chirurgie. Landsberg 1997, s.352-352; **Goerke,Heinz**: Am Puls der Medizin. Hildesheim – New York 1996, s.174, 194-301; Gurur Tablosu. Prof.A.Terzioğlu'na Münih Tıp Fakültesine ve Tıp Bilimine hizmetlerinden dolayı Münih Tıp Fakültesi'nin en yüksek Madalyası olan Wolfgang Peisser madalyası verildi. **Hipokrat-Aktüel Dergisi**, Şubat 2000, s.25.

⁷⁹ **Tew,John M.Jr.**: M.Gazi Yaşargil: Neurosurgery's Man of the Century. **Neurosurgery**, 45, 1999, s.1025-1091.

işlemlerin çoğunun, pia ve araknoid bütünlüğü bozulmaksızın kansız ve travmatik olmayan bir biçimde subaraknoid aralıkta gerçekleştirilebileceğini göstermiştir. Bazal sistemlerin, beyin damarlarının, intrakraniyal anevrizmaların, arteriyovenöz malformasyonların ve merkezi sinir sistemi tümörlerinin mikroşirürjik anatomisiyle ilgili dört ciltlik bir seride yayımlanan bu teknikler ve sonuçları bugünün ve geleceğin nöroşirürjiyenlerine bir insanın kendisini konusuna adanması ve muazzam maharetiyle, geçmişte inoperabl sayılan sorunları olan yüz binlerce hastanın kaderinin nasıl değişebileceğini göstermektedir. Gazi Yaşargil'in yüzyılın bu yarısında nöroşirürji eğitimine yaptığı katkı, hastalarımızın beklentilerini gelecek milenyuma taşımalarını sağlayacaktır”⁸⁰.

Kendisine 1992 yılında “Türkiye Cumhuriyeti Tıp Ödülü” verilen Prof. Dr. Gazi Yaşargil'e Zurich Üniversitesi Nöroşirürji Kürsüsü Başkanlığından emekli olmasından sonra İstanbul'da Alman Hastanesinin veya Malatya'da inşa edilen Cerrahi Merkezi'nin başına getirilmesi düşünülürken, 1994'te USA'da Arkansas Tıp Bilimleri Üniversitesi Nöroşirürji Kliniğine Ordinaryüs olarak atanmış ve hâlâ bu görevi başarı ile yürütmektedir. Geçtiğimiz yılda Cumhurbaşkanımız A. Necdet Sezer tarafından kendisine Cumhurbaşkanlığı Madalyası tevcih edilmiştir.

VIII. SONUÇ

Kısaca özetlersek yeni bir milenyuma girerken, çok eski bir geçmişe ve çok zengin kültüre sahip ülkemizin dünyada hak ettiği yeri alabilmesi için her şeyden önce çağdaş bir eğitimin, bilhassa çok esaslı bir üniversite eğitiminin gerekliliği muhakkaktır. Cumhuriyetimizin kurucusu büyük Atatürk'ün “muasır medeniyet seviyesine ulaşma” idealine uygun olarak hükümetimizin de özellikli hedefi EU denilen Avrupa Birliğine 2003 yılında girmek olarak belirlenmiş olup, gerek insan hakları ve hukuk, gerekse eğitim alanlarında gerekli reformları yaparak Avrupa Birliği'ne uyum sağlamak için bir başbakan yardımcılığı bu konuyla görevlendirilmiştir. Sanki büyük Atatürk Türkiye'nin bu geleceğini önceden biliyormuş gibi, büyük bir ileri görüşlülükle 1933 yılında “Üniversite Reformu”nu gerçekleştirerek, İstanbul Üniversitesini ve diğer Türk Üniversitelerini çağdaş Avrupa Üniversiteleri seviyesine çıkartmak istemesi

⁸⁰ Bkz. **Tew, John M. Jr.:** M.Gazi Yaşargil: Neurosurgery'ye Göre Yüzyılın Adamı. M.Gazi Yaşargil. Bir Beyin Cerrahinin Meslek Yaşamı, Düşünceleri ve Anıları. Turgut Yayıncılık ve Ticaret A.Ş., İstanbul 2000, s.5-10.

kültür, eğitim ve tıp tarihimiz açısından çok önemli bir hadisedir. Zira ancak bu surette gerek Türk tababetinin gerekse Türk endüstrisi, iktisadiyatı, sağlık ve sosyal yapısının kısa zamanda güçlenerek çağdaş uygarlık seviyesine ulaştıracak beyin gücünü teşkil edecek geleceğin genç kuşaklarını yetiştirmek mümkün olabilecekti. Bu da kısaca yukarıda özetlendiği gibi, Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne 80 yıl gibi kısa bir zamanda mümkün olabildiğince gerçekleşmiştir. Japonya gibi, kısa zamanda daha ön saflarda yer alabilmemiz için, Avrupa'ya göre ortalama olarak daha fazla genç nüfusa sahip olan bir ülke olarak, bu avantajı kullanarak, gençlerimizin geleceği için onlara yatırım yapabileceğimiz daha ileriye dönük toplum sağlığı ve tıp eğitimi programları geliştirmek mecburiyetindeyiz.

Cumhuriyet döneminde Toplum Sağlığı açısından ulaşılan düzey hakkında "Cumhuriyetin 70. yılında Türkiye'de Tıp" başlıklı bir yayındaki şu değer yargısı bugün içinde geçerlidir:

"Türkiye'de sağlık kuruluşlarının, hasta yataklarının; kaynakların ve sağlık personelinin dağılımı hem nitelik hem nicelik olarak eşitsizdir. Belki de bu ülkede bugün, sağlıkla ilgili en önemli sorun budur... Diğer taraftan Türkiye'de bugün, çok az sayıdaki ülkede bulunabilecek, konularında özelleşmiş ve uzmanlaşmış, çok üst düzeyde teknolojik olanaklar ile donatılmış ve dünyanın en iyi hekimlerini ve sağlık personelinin bulunduran merkezler vardır. Ama ne var ki bunlar, sağlık sistemimizin içerisinde kural değil kuraldışı uygulamalardır ve bunlara ulaşmak çok az seçilmiş kişiye sağlanabilen bir ayrıcalık olmaktadır... Sosyo-politik etmenler ve sağlıkla ilgili diğer tüm sektörler göz önünde bulundurularak, mutlaka, gerçekçi bir "Ulusal Sağlık Politikası" çerçevesi oluşturulmalıdır"⁸¹.

Yeni bir milenyumda Türk tababeti ve sağlık teşkilatının çağdaş düzeye erişmesi için Cumhuriyet Hükümetlerinin gerek toplum sağlığı gerekse tıp alanındaki eğitim ve bilimsel araştırmalara daha fazla mali destek sağlaması, zorunlu bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır.

⁸¹ **Çakmakçı, Metin:** Cumhuriyetin 70. Yılında Türkiye'de Tıp. Cumhuriyetin 70. Yılında Türkiye'de Bilim II. **Bilim ve Teknik Dergisi Özel Eki,** Ankara [1993], s.92-93.

ÖZET

Sanki büyük Atatürk Türkiye'nin geleceğini önceden biliyormuş gibi, büyük bir ileri görüşlülükle 1933 yılında "Üniversite Reformu" nu gerçekleştirerek, İstanbul Üniversitesini ve diğer Türk Üniversitelerini çağdaş Avrupa Üniversiteleri seviyesine çıkarmak istemesi kültür, eğitim ve tıp tarihimiz açısından çok önemli bir hadisedir. Zira ancak bu surette gerek Türk tababetinin gerekse Türk endüstrisi, iktisadiyatı, sağlık ve sosyal yapısının kısa zamanda güçlenerek çağdaş uygarlık seviyesine ulaştıracak beyin gücünü teşkil edecek geleceğin genç kuşaklarını yetiştirmek mümkün olabilecekti.

Atatürk'ün Üniversite reformu ile vazife alan çok değerli yerli ve yabancı profesörlerle İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Tıp Fakültesi Avrupa'da ön plana geçmişti. Âkil Muhtar, Mazhar Osman ve Hulusi Behçet gibi hocaların yanı sıra W. C. Röntgen'in X-ışınlarını keşfinden sonra röntgen tekniği ve radyolojiye dair buluşlarıyla en büyük gelişmeyi sağlayan Friedrich Dessauer, Essentielle Hypertoine'nin ve diabetes tedavisinde Syntalin'in kâşifi, dahiliyeci Erich Frank ve göğüs cerrahisine, hocası Sauerbruch kadar yön veren Rudolf Nissen gibi bir cerrahın ve diğer değerli pek çok hocanın İstanbul Tıp Fakültesi'nde çalışması bu fakültenin o zamanlar Avrupa'da tıp alanında ilim meşalesini en önde taşıyan bir fakülte gözüyle bakılmasına sebep olmuştur. Buna en büyük delil de Erich Frank'ın İstanbul Tıp Fakültesi'nde yayınladığı "New Istanbul Contributions to Clinical Science" mecmuasının II. Dünya Savaşından sonra 1950'li yıllarda bile her yeni sayının içinde daha ne gibi tıbbî bir yenilik yer alacak düşüncesiyle Avrupa'da, sabırsızlıkla beklenen bir dergi olması gösterilebilir. Dermatoloji hocası Hulusi Behçet'in bugün de kendi adıyla tıbbî literatürde anılan Hulusi Behçet-Syndromu'nu keşfi, Âkil Muhtar'ın kendi alanındaki Avrupa'da tıbbî literatüre geçen buluşları, Mazhar Osman'ın psikiyatride kendi ekolünü kurması, Süheyl Ünver'in Türk tıp tarihi alanında Avrupa'da ilgiyle takip edilen araştırmaları, Atatürk'ün Üniversite reformu ile İstanbul Tıp Fakültesi'nde Türkiye'de tıbbî alanda bir rönesansın doğuşunun en büyük delilidir.

Atatürk döneminde öngörülen hedeflere ulaşmak Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne 80 yıl gibi kısa bir zamanda mümkün olabildiğince gerçekleşmiştir. Japonya gibi, kısa zamanda daha ön saflarda yer alabilmemiz için, bu avantajı kullanarak, gençlerimizin geleceği için onlara yatırım yapabileceğimiz daha ileriye dönük toplum sağlığı ve tıp eğitimi programları geliştirmek mecburiyetindeyiz.

SUMMARY

It is certain that, while entering to a new millennium, in our country, which has a very old and rich culture, a detailed and proper university education is needed. Our government's specific aim is to join the European Union in 2003 and a position of vice president is charged for the adaptation for the European Union with the reformations either on human rights and law or on education areas with the ideal of the establisher of our republic Great Atatürk. Great Atatürk, as if he had known this future of Turkey, verified the 'University Reform' in 1933 with a great foresight. His will of carrying Istanbul University and the other Turkish universities to a modern level of European universities is a very crucial event for our history of culture, education and medicine. Because it was only possible to bring up those new generations of the future with strengthening of Turkish Medicine, Turkish Industry, economy or medical and social structure.

Istanbul University and Istanbul Medicine Faculty, significantly made a forestep with the charge of very praiseful professors either Turk or foreigner. Istanbul University was seen as the carrier of the science torch on the front row in Europe with these great lecturers. Beside Âkil Muhtar, Mazhar Osman and Hulusi Behçet, there were lecturers like Friedrich Dessauer, who is the inventor of many important inventions on X- ray techniques and radiology after W.C Roentgen's discovery of X- rays; Erich Frank, who is the explorer of Essentielle Hypertonie and Syntalin for the cure of diabetics; Rudolf Nissen, who lead a way on chest surgery just like his master Sauerbruch. An important evidence for the rise of Istanbul University on that period, is the impatient waiting, after World War 2, in 1950s, for the every issue of the journal of Erich Frank's 'New Istanbul contributions to Clinical Science', with the hope of what is going to be revealed new in medicine. The birth of renaissance in Istanbul University and in Turkey is supported by the evidences of the discovery of Hulusi Behçet syndrome by the dermatology professor Hulusi Behçet, the innovations of Âkil Muhtar which are placed in European medicine literature, Mazhar Osman's establishment of his own school in psychiatry, researches on Turkish History of Medicine by Süheyl Ünver, and finally the 'University Reform of Atatürk'.

Reaching Ataturk's aims, took a 80 years of time after the establishment of the Republic. We have to develop more futuristic programmes on health and medicine education for making investments in our youth's future and take the advantage of fast development process just like Japan did.

In an objective manner, let us explain the level that was reached in society health in Republican Era.

The quality and the number of the health institutions, beds for patients, sources and health personnel in Turkey are unequal. This might be considered as the most important problem in this country on health issues. On the other hand, there are health centers that are built on high technology with a crew of doctors of highly qualified and specified on their issues. But unfortunately these are non-regulated applications in our health system and reaching these kind of conditions are considered as exclusive positions. It is for sure needed a real 'National Health Policy' frame with an evaluation of the socio economic variables and sectors related to health.

In the new millennium, governments of the Republic, either on health of society or on education of medicine, have to financially support the educational or scientific researches for carrying Turkish Medicine and structure to a modern level.

